

Endinsem-nos en els drets dels infants, avancem junts

*Anàlisi de contes sobre els
drets dels infants escrits
per nens i nenes per al
Premi Pilarín Bayés 2019*

PREMI PILARÍN BAYÉS

Estudi ESCOLTEM ELS INFANTS

Ana Maria Novella Cámara

Estudi ESCOLTEM ELS INFANTS

La gran quantitat de contes que participen a cada edició del Premi aporten una informació molt important de la mirada dels infants de Catalunya sobre la temàtica proposada. Per això, cada any elaborem, en col·laboració amb una persona experta, un estudi sociològic sobre el tema treballat que esdevé una eina educativa per a mestres i famílies.

Premi Pilarín Bayés

El Premi neix l'any 2004 amb la voluntat d'homenatjar la il·lustradora Pilarín Bayés, que encarna a la perfecció l'essència del Premi: valors, estima pels contes i pels infants. Cada any, proposem als infants de Catalunya el repte d'escriure un conte per fer-los reflexionar i treballar temàtiques al voltant dels valors, i fomentar la lectura i l'escriptura.

Trobareu tots els contes i els estudis a www.premipilarinbayes.org

Ana Maria Novella Cámara (Esplugues de Llobregat, 1970) és professora del Departament de Teoria i Història de l'Educació a la Facultat d'Educació i pertany al Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona. Autora de llibres i articles sobre participació infantil i construcció de ciutadania com *Impulsar la participació infantil. Els consells de la infància i l'adolescència*. (Ed. Graó) i *Infants, participació i ciutat. El Consell d'Infants, un exercici de ciutadania* (Horsori).

anovella@ub.edu

Endinsem-nos en els drets dels infants, avancem junts

*Anàlisi de contes sobre
els drets dels infants
escrits per nens i nenes
per al Premi Pilarín
Bayés 2019*

Ana Maria Novella Cámara

PREMI PILARÍN BAYÉS

Endinsem-nos en els drets dels infants, avancem junts

*Anàlisi de contes sobre els drets dels infants escrits
per nens i nenes per al Premi Pilarín Bayés 2019*

Ana Maria Novella Cámara

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: novembre de 2019

@ del text: Ana Maria Novella Cámara

Editen:

Editorial Mediterrània, SL
Casp, 63, pral. 2a
08010 Barcelona
www.editorialmediterrania.com

Obra Social Sant Joan de Déu
Puiggarí, 5-7, 4t
08014 Barcelona
www.solidaritat.santjoandedeu.org

ISBN: 978-84-9979-658-1

D.L: B 27212-2019

Índex

Introducció 7

Ens apropem a algunes característiques que envolten els contes 9

Ens hi endinsem, analitzant les aportacions
que fan els nois i les noies 19

Què entenen per drets dels infants? 19

Els principis generals de la Convenció presents dins els contes 24

Més enllà dels principis, altres drets dels infants presents dins els contes 35

Els infants i la defensa dels drets dels infants 42

Ens aturem a recuperar alguns referents teòrics al voltant
dels drets dels infants. Radiografia teòrica? 47

Ens apresseem per avançar fermes i convençuts 57

Referències bibliogràfiques 64

Introducció

La Convenció sobre els drets de l'infant (1989) és un dels marcs de referència a esfera mundial per vetllar i acompanyar el desenvolupament de la infància. És una *guia de valor* compartida i consensuada que estableix un articulat per garantir l'interès superior de l'infant, el seu respecte i no discriminació davant de qualsevol circumstància, així com els seus drets civils. Estem precisament en l'any de la commemoració del 30 aniversari de la Convenció. I no se m'acut millor manera de fer-ho que amb la col·laboració dels nens i de les nenes. Per això, l'Obra Social Sant Joan de Déu, mitjançant el seu Premi Pilarín Bayés de l'any 2019, va convidar els nens i les nenes a elaborar contes al voltant dels drets dels infants. Aquests han entomat la proposta de forma ferma i convençuda.

Els nens i les nenes han narrat històries on els drets s'han encarnat en els protagonistes, majoritàriament infants com ells, que vivien situacions on algun(s) dret(s) era vulnerat i que, com no podia ser d'una altra manera, tenien un final «feliç». Les narratives dels nens i les nenes han estat impregnades dels claroscurs que envolten la Convenció sobre els drets de l'infant. «Clars» que estan sostinguts des d'aquest document vinculant, així com des d'altres bases legals i normatives, i des de les voluntats polítiques que busquen i lluiten pel benestar de la infància. I «obscur», perquè, com han deixat constància els infants, encara hi ha molta feina per fer, per la dificultat i els obstacles que segueixen existint per tal de garantir les condicions per a la qualitat de vida de la infància i el seu desenvolupament òptim. I com no podia ser d'una altra manera, davant d'això, els nens i les nenes es revelen i ho expressen de forma clara i concisa.

L'elaboració d'aquest treball ha estat un repte personal i un gran aprenentatge que partia del convenciment que els experts en drets eren els nois i les noies, autors dels contes, i protagonistes directes o indirectes de les vivències que hi narraven. El compromís ferm ha estat, i segueix sent, donar visibilitat a les seves aportacions com a experts; fer ressonar les seves necessitats i reivindicacions bàsiques per un món on els drets dels infants tinguin més presència i siguin més reconeguts; i transmetre el seu convenciment davant la igualtat i la inclusió de tots i totes enfront de la discriminació. Els contes han estat un mitjà de denúncia i reivindicació de la fragilitat com a col·lectiu en algunes situacions i circumstàncies on els drets són infringits i vulnerats.

A la convocatòria del Premi Pilarín Bayés de l'any 2019 s'han recollit 750 contes que provenen d'unes 200 escoles de Catalunya, de les quals un 65% són de titularitat pública; un 32%, de titularitat concertada, i un 3%, privada. Els contes han estat escrits en grup (413) o en format individual (337), participant-hi aproximadament 6.500 nens i nenes. Els contes estan classificats per cicles escolars: 156 contes del cicle inicial, 242 del cicle mitjà i 352 del cicle superior. Finalment, els contes procedeixen de diferents punts de Catalunya: 485 del total provenen de la província de Barcelona; 115, de Tarragona; 79, de Girona, i 71, de Lleida. Tenim contes amb una procedència i diversitat molt plural que representa les diferents infàncies del territori. Aquesta diversitat, tant geogràfica com sociològica, ha provocat que es recullin un seguit de contes altament interessants i que aporten un reflex de les diferents sensibilitats i perspectives que, des del pensament crític, han aportat una radiografia molt nítida de l'estat dels drets dels infants. Radiografia que 30 anys després de l'aprovació de la Convenció palesa que encara queda molt per fer perquè els infants i els adolescents d'arreu tinguin els seus drets reconeguts i garantits.

8

Després de submergir-me durant alguns mesos en aquests 750 contes, he necessitat aire per ordenar les idees i les reflexions que els infants expressaven i que humilment interpretava en clau de significacions que compartien o que apuntaven a singularitats molt rellevants i reveladores. He necessitat aire per digerir la informació que contenien, per constatar situacions de vulneració compartides en entorns propers, i per subratllar els clams de superació i reivindicació que feien. He necessitat aire per captar l'optimisme que transmetien i la força per combatre i reduir aquestes situacions d'injustícia. Necessito aire per sumar-me a la seva valentia i empenta per reivindicar-se com a subjectes de drets, agents en acció que junts s'acaren a la vulneració de drets i són autors de la història col·lectiva en temps de present continu amb projecció de futur.

Us encoratjo a submergir-vos en aquestes pàgines i, sobretot, en les veus dels infants, per tal de veure com us podeu sumar aportant algun element que possibiliti la no vulneració dels drets dels infants en els entorns quotidians. A partir de petits i grans gestos podem contribuir a la millora de les condicions de vida dels infants. No podem quedar-nos indiferents; segur que podem contribuir-hi d'alguna forma concreta. I prenent algun dels clams que recollien els contes: «No podem mirar cap a un altre costat».

Ens apropem a algunes característiques que envolten els contes

Abans d'endinsar-nos en les aportacions que fan els nois i les noies sobre els drets dels infants mitjançant les seves narratives, considerem necessari apropar-nos a alguns elements que caracteritzen i contextualitzen el marc representacional des d'on construeixen les històries. Per això, pararem atenció a diferents aspectes que envolten els contes i que ens facilitaran un marc des d'on interpretar les seves aportacions. Tot això, amb la ferma voluntat d'aportar elements pràctics que ens permetin oferir informació i eines per garantir i promoure els drets dels infants en espais de proximitat i de corresponsabilitat col·lectiva.

9

Hi ha set elements característics que creiem que ens ofereixen claus per interpretar els continguts i que són una primera aproximació a la representació dels drets de l'infant per part dels nois i de les noies.

- Els contes narren situacions d'actualitat, conegudes i/o viscudes.
- Els títols ens preparen per endinsar-nos en històries que no ens deixaran indiferents.
- Els contes giren al voltant de la vulneració de drets: qui vulnera i qui defensa els drets.
- Els contes es focalitzen en un dret o en diferents drets vulnerats interconnectats.
- Els drets dels infants s'han de vetllar en l'entorn proper, a l'aquí i l'ara.
- La vulneració de drets no és un estat permanent, sinó una situació reversible.
- Els contes transiten de situacions d'indefensió a situacions de felicitat, d'amor i de benestar.

A continuació, els descriurem breument.

Els contes narren situacions d'actualitat, conegudes i/o viscudes

Els contes estan escrits majoritàriament en tercera persona del singular (78,8%); només uns quants en primera persona (12,53%). Tot i així, resulta difícil discernir fins a quin punt són històries viscudes de molt a prop o si són inventades amb grans dosis de creativitat i d'imaginació. El que sí que es pot constatar després de la lectura atenta és que allò que narren s'apropa a fets molt verídics que omplen informatius i diaris. Els nois i les noies tenen un elevat coneixement dels drets dels infants a partir de temes i situacions concrets que ens traslladen a notícies de rabiosa actualitat transmeses pels mitjans de comunicació o per persones properes que han passat per una determinada situació. Fets que han estat abordats i analitzats a l'escola, amb la família i/o entre els iguals en espais d'esbarjo.

«Aquesta no és una història qualsevol, producte de la imaginació. No he volgut inventar-me'n una, no em calia, perquè jo tinc la meua pròpia història.» [El que no m'agrada d'aquest món]

10

Hi ha algun conte que recull una part de memòria històrica traslladada de forma oral entre generacions. Contes que relaten situacions que avis i àvies han compartit amb els seus fills i filles, i que d'alguna manera s'han transmès als seus nets o a les seves netes. Són contes on els protagonistes vivien la infantessa en situació de pobresa, però on hi havia un esperit de lluita, superació i estima per part de tots els integrants de la família i que, malgrat les adversitats, podien sortint-se'n.

«La meua vida no ha estat fàcil però no renego. Sempre he tingut al costat bona gent que m'ha ajudat. Malauradament no he tingut les mateixes oportunitats que altres nens i nenes. No he anat a l'escola, no he tingut temps per jugar, no he fet mai vacances, no sempre he pogut anar a l'hospital, he treballat moltes hores al dia... eren altres temps, ho sé. Però avui en dia cal que lluitem perquè es respectin els drets dels infants de tot el món!» [La història de l'àvia Teresina]

És obvi que els relats estan construïts amb informació que prové de fonts diverses. La gran majoria ens traslladen a situacions on els infants són

protagonistes (80,67%), i ho són perquè alguns drets han estat desatesos. En la resta de casos, els protagonistes són familiars (4,27%), algun personatge imaginari (3,87%) i d'altres (cadells de lleó, el sol i la lluna, balena, larves de formigues...). Són històries que rememoren fets viscuts o coneguts per tal que prenguem consciència del valor i la importància dels drets de la infància.

«Actualment la lvet té 15 anys i és una nena molt i molt feliç que tothom s'estima. La gent que la coneix no veu el seu físic sinó el seu interior. Aquesta història és de veritat, ja que la protagonista és la meva cosina lvet, la nostra heroïna!» [lvet, la nostra heroïna]

Les històries expliquen situacions que transcorren majoritàriament en el present (73,87%). Algunes, en situacions de passat (10,13%) i d'altres que s'emmarquen en contes fantasiosos o en una dimensió alternativa (4,67%). La resolució de la història continua desenvolupant-se en la constant temporal de present (78%), però també apareix la constant de futur (5,6%). De vegades, perquè hi ha un pas del temps en la narrativa i, en alguna ocasió, perquè, al final dels contes, el protagonista es fa gran i és adult.

«La Sara, quan es va fer gran, va fer una campanya contra l'abús de menors a menors als patis de l'escola perquè ningú hagués de passar pel mateix que ella havia passat.» [La història d'una nena anomenada Sara]

Els títols ens preparen per endinsar-nos en històries que no ens deixaran indiferents

Una de les parts centrals dels contes són els títols. L'autor o els autors de les històries volen, mitjançant el títol, captar l'atenció del lector, connectar amb ell perquè continuï llegint. Alguns tenen un estil molt directe i explícit, i en canvi d'altres utilitzen algun recurs per no desvetllar cap element central sent menys previsible allò que hi trobarem. La majoria de títols són curts, breus i sintètics. D'altres, una minoria, són mes llargs. No hem trobat que els autors recorrin a l'ús de subtítols.

Parant atenció en els títols que han proposat els nois i les noies, hem identificat algunes funcions que creiem que podien desenvolupar. La taula següent recull les diferents funcions i alguns exemples que volen il·lustrar-la.

Se centren en...	Títols	
Anunciar un dret	La Daniela i el dret a ser estimada L'Aubert i el seu dret a aprendre Nens i nenes, iguals en drets	
Presentar al protagonista	El Diego i la seva colla La història d'en Jordi L'Aysha i els seus drets	Sasha arriba a Barcelona El Harry i l'orfenat En Marc no és feliç En Bali recupera els drets
Centrar la situació	Vida en família A casa no tenim llum	
Vincular temes de màxima actualitat	Refugiada L'esport té sexe? Tracta'm bé	
Interrogar-nos	I per què? Hi ha temps per jugar? Per què burlar-se dels altres?	
Imaginar, somiar	Imagina un món millor Sempre hi ha un somni que es pot complir	
Reivindicar	Els nens hem de créixer i viure com a tals Soc diferent Tots som iguals	
Ser optimistes i confiar	I malgrat tot sobrevivim La vida pot millorar Viatge a l'esperança Una abraçada que canviarà el món	
Proposar canvis	Siguem solidaris; Ser solidari és fàcil Els infants de 1r volen canviar el món	

Un mateix títol pot arribar a tenir tantes significacions com persones el llegeixin. Sigui quin sigui el marc representacional que ens evoca el títol, el que queda clar és que cap d'aquests no ens deixa indiferents.

Els contes giren al voltant de la vulneració de drets. Qui vulnera i qui defensa els drets?

Els contes descriuen majoritàriament situacions de vulneració de drets. Al voltant d'aquestes situacions s'identifica algun personatge que vulnera algun o alguns dels drets del protagonista i algun personatge que pren un rol de defensa, així com de suport i d'acompanyament per tal que el protagonista superi la situació de vulnerabilitat. Si ens centrem en la figura que vulnera els drets, s'ha identificat la dimensió de sistema com el més majoritari (39,33%). Entenent per sistema: la manca de recursos, la manca de feina... I dins d'aquest percentatge, en unes 14 ocasions és un representant d'una autoritat (1,87%). Però el que crida més l'atenció és que, en segon lloc, qui apareix com a autor de vulneració de drets són altres infants, el grup d'iguals (23,07%), seguit per un familiar adult (12,53%). I encara que en molt poques ocasions, en concret nou, cal esmentar que situen el mestre com una figura que, en alguna situació, també vulnera algun dret.

13

Si ens centrem en la figura que defensa els drets dels infants dins de les històries, trobem com una grata constatació que majoritàriament està encarnada per un igual (44,53%), un nen o una nena que pren la iniciativa de fer alguna cosa per defensar el protagonista davant la circumstància que l'envolta. La segona figura que assumeix aquest rol és algun progenitor, pare o mare (13,33%), que són també actius en l'abordatge i la resolució de la situació. Les figures del mestre o la direcció també són importants en aquest fet. Seguit, per tancar, les figures que apareixen representant una autoritat (jutge, policia...) (2,67%), i altres referents que representarien el mateix sistema (1,6%).

Els contes es focalitzen en un dret o en diferents drets vulnerats interconnectats

Els contes recullen majoritàriament més d'un dret. Són històries que centren la situació d'un protagonista que acostuma a ser un nen o una nena, uns germans, una família o algun dels seus progenitors. Aquest

protagonista té unes condicions de vida on hi ha més d'un dret vulnerat. D'alguna manera, estem davant de relats d'entorns on viuen i conviuen els nens i les nenes en unes condicions de vida una mica complexes i on es pot arribar a vulnerar més d'un dret a la vegada. Així mateix, els drets estan interconnectats i hiperconnectats a partir del que serien les necessitats bàsiques que garanteixin i promoguin un desenvolupament integral de l'infant en un entorn segur on rep afecte i estima. L'amalgama de drets vulnerats en els quals, en algunes ocasions, es desenvolupa la vida del noi o de la noia, porta els infants a enumerar-los en algun moment de la narrativa. Normalment, a l'inici de la història ja es presenten el dret o els drets en què se centrarà, així com de vegades és en el tancament del conte quan recau l'atenció per reforçar la importància que tenen aquests drets per al desenvolupament de l'infant.

«No sé si sabeu que hi ha molts nens al món que no poden anar a l'escola, fer extraescolars, veure la televisió o tenir una bona alimentació perquè han de treballar per ajudar les seves famílies. La història que us explicaré és d'un nen que tenia aquest greu problema.» [Soc un nen, vull jugar i estudiar]

14

Els drets dels infants s'han de vetllar en l'entorn proper, a l'aquí i ara

Les històries que recullen els contes es desenvolupen majoritàriament en un entorn local i proper (52,67%). Aquí pararem atenció en dos escenaris centrals com són l'escola i la família, on els nens i les nenes passen moltes hores i on els passen moltes coses. També tenen com a escenari ciutats d'altres països o continents (30,8%), i és Àfrica un dels continents on més transcorren les històries. Hi ha un nombre important de relats que expliquen un procés de migració, atès que en el país d'origen els drets no es podien garantir (salut, alimentació, educació, seguretat...) i per això la família es veu obligada a marxar per cercar unes condicions de vida més òptimes, vinculades a les característiques del lloc de destí i/o han trobat noves formes d'ingrés. Són diferents els països d'origen –latinoamericans, asiàtics o africans–, però en els contes hi ha la coincidència que el lloc de

destí és Catalunya. També trobem algun conte que ens fa pensar que la vulneració dels drets no només es dona en països llunyans com Síria, el Congo o Rússia, per exemple, sinó també a casa nostra, en municipis molt propers a nosaltres com són Barcelona, Canet de Mar, Blanes, el Vendrell, Castelldefels.

«Sigui on sigui on visqui cada nen, sigui com sigui la seva família, sigui com sigui la seva situació, tots tenen dret a ser alimentats i estimats.» [Dos nens que van lluitar per guanyar]

També trobem l'espai públic dels municipis com un espai vivencial on el mercat, el parc, la plaça són espais centrals. I com no podria de ser d'una altra manera, les històries se situen en un món imaginari (5,73%) (somni, món de les fades, altres planetes, follets, formiguer, país imaginari...).

.....
Són moltes les històries que connecten entorns de l'ecosistema educatiu dels infants com ara els binomis escola-família o municipi d'origen-municipi d'acollida.

La vulneració de drets no és un estat permanent, sinó una situació reversible

Els nens i les nenes són optimistes i ens narren contes on hi ha un final en el qual la situació de vulneració de drets es reverteix i les condicions de vida del nen o la nena se superen. D'alguna manera, les històries comencen amb la descripció de situacions on el drets no estan coberts i/o on hi ha una vulneració d'aquest o d'aquests. El desenllaç emmarca la introducció de certs fets, situacions que impliquen un procés d'evolució de la situació inicial a partir de determinats components que permeten, en un període temporal indefinit, que la situació es reverteixi i se solucioni. Es pot dir que, en gran part, totes les històries narrades acaben bé. Entenent «acaben bé» perquè la situació inicial es transforma en la desaparició de la situació de vulnerabilitat, i es descriu una situació de present-futur on els seus protagonistes, nens, nenes i/o família, tenen

.....
D'alguna manera els nens i les nenes, des del seu optimisme natural, ens reafirmen que l'incompliment de drets i/o la vulneració de drets no ha de ser necessàriament un estat permanent, sinó que és una situació temporal de què se'n pot sortir.

garantits els drets. Hom pot sortir si troba algú que li allarga la mà, que li facilita els recursos necessaris i li obre noves oportunitats.

«Tinc una altra idea! Li diré a un amic que ens deixi viure una temporada a casa seva i així la meva mare podrà anar a treballar amb la seva. Així ho vam fer, però a la meva mare no la van llogar després de la prova. Desesperada, va sortir a buscar feina pel carrer, tot i que també en buscava amb la tablet. Al cap d'una setmana la van llogar per fer de professora en una acadèmia de ball. Dilluns passat ja va començar i està tan contenta que se li veu a la cara. Quina sort que hem tingut! Ara ja tinc més

temps per estar amb els meus amics i jugar sense preocupacions. El pare també ha trobat feina en una fàbrica de joguines i per fi tenim diners.»

[A casa no tenim llum]

16

Els contes transiten de situacions d'indefensió a situacions de felicitat, d'amor i de benestar

Tenir o no tenir drets està associat a situacions de patiment i/o felicitat. Alguns contes descriuen sentiments de patiment, dolor, tristesa en el moment de plantejar la situació inicial... i quan el conte té un gir i la situació de vulneració fa un tomb, llavors es descriuen sentiments de felicitat, satisfacció i benestar. D'alguna manera, les històries que ens narren els nens recullen el patiment pel que passen quan es troben en situacions on se senten desprotegits, on les seves necessitats no són cobertes o viuen alguna situació de vulneració de drets. Els infants han construït històries on la vulneració dels drets de l'infant ens interpel·la sobre el benestar de la infància i sobre la percepció subjectiva de tot allò que incideix en la seva seguretat, en la seva confiança, en la seva felicitat.

«Hola, em dic Gonzalo i avui he decidit ser valent i explicar la meua infància. Va ser una etapa molt dura ja que jo no era com els altres nens. Jo no tenia cap joguina, ni un televisor... Des de molt petit, cada tarda treballava netejant cotxes per poder pagar l'escola del meu germà i la meua escola.

[...]

*En aquell moment em vaig sentir molt trist perquè vaig recordar tot el patiment. Ara era una persona molt feliç i amable, tot anava bé. [...]
Bé aquesta ha estat la meua infància, molt dura, igual que la d'en Víctor.»*

[La infància d'en Gonzalo]

Aquestes elements característics ens confirmen el sentit i el valor que té la defensa dels drets dels infants per als autors. Juntament amb la defensa dels drets ha emergit també la importància de prendre consciència del valor que té la garantia dels drets de l'infant dins de la nostra vida. A la vegada que descobrir com, en ocasions, hi ha nois i noies que estan molt a prop –que són companys i/o companyes amb qui comparteixen el dia a dia– que viuen en condicions on els seus drets no es compleixen. L'elaboració dels contes ha implicat un exercici molt important per valorar els drets dels infants, reconèixer que són molt importants i la manera com hem de vetllar perquè tothom els tingui garantits. I al voltant d'aquest descobriment, d'aquesta presa de consciència tan flagrant, emergeix el fet de sentir-se afortunat davant d'altres realitats, sentir que s'han de garantir igualtat d'oportunitats perquè no pot ser que hi hagi infants que no tinguin garantits els seus drets.

Ara sí, ens endinsarem en els contes per continuar aprofundint i identificant els marcs representacionals dels drets dels infants per als nois i les noies per tal de sumar elements que minimitzin les situacions de vulneració.

Ens hi endinsem, analitzant les aportacions que fan els nois i les noies

Què entenen per drets dels infants?

La majoria dels contes no defineixen de forma específica en el que s'entén per dret. En algun cas, forma part d'una exclamació d'ús molt comú, «NO HI HA DRET!». Aquesta apareix en algun conte, i fins i tot ha estat el títol d'un. En d'altres, és un terme que s'utilitza dins el relat de forma acurada mostrant que els hi resulta proper, conegut i que s'hi refereixen d'una manera natural i quotidiana. També constatem que hi ha certa incertesa en el moment de concretar la seva definició, i trobem molt pocs contes que realment ho facin. Però, en canvi, això no impedeix que en facin un ús certament acurat dins de les històries que construeixen. Trobem que els contes manifesten que els drets són majoritàriament una qüestió de Justícia (42,93), també l'entenen com a solidaritat (28,53%) i, d'una guisa menys rellevant i més present entre els més petits, és qüestió de màgia (3,33%). El concepte està integrat en el seu marc representacional mitjançant el plantejament i la descripció de les situacions que són justes o injustes per a la infància, que són situacions de vulnerabilitat, d'estabilitat i/o de benestar.

En un dels contes hem trobat que l'autor o autora començava la seva història amb tres qüestions centrals: «*Els drets dels infants, què és això? És un paper o és un fet? És important o és igual?*». Aquestes preguntes ens interpel·len sobre el concepte no només des de la seva significació, sinó

també sobre si és un concepte real que podem constatar que existeix i està present en la vida quotidiana. També ens interpel·la en relació amb la transcendència i el valor que tenen els drets per a tots i totes, però sobretot pels governs que defineixen les polítiques públiques. Aquestes qüestions apareixen en altres contes, com per exemple:

«Crec que el dret d'aprendre a llegir i a escriure que tenen tots els nens i nenes hauria de ser una realitat, no un somni.» [El mestre Anhur]

«Ara us explicarem una història on veurem la realitat i lo bonic que seria que tots i totes ens prenguéssim aquests drets amb serietat i els complíssim.» [En Joan i la fada màgica]

«Un dia, tots els nens van sentir com els grans parlaven dels drets dels infants... i per tal com en parlaven van pensar que devia ser una cosa molt important, molt seriosa. Sentien que els grans deien coses com ara: "Dret a tenir una casa on viure...", "Dret a ser tractat com les altres persones...", "Dret a poder tenir un col·legi"...» [La patera]

20

Ens anem endinsant en la qüestió **«què és això?»**, que posa el focus en el coneixement que la ciutadania té sobre els drets dels infants. I davant del plantejament de l'autor, ens interpel·la en dos possibles sentits formulats en quatre preguntes: És conegut entre les persones? Realment coneixem que els infants tenen drets? I quin concepte en tenim? Què entenem per drets dels infants?

El primer ens remarca si realment hi ha un coneixement entre la població del fet que els infants tenen drets. És a dir, la ciutadania coneix o no que hi ha uns drets dels infants. Hi ha contes que mostren com alguns dels protagonistes desconeixen l'existència dels drets. D'alguna manera, en els contes es constata que hi ha poc coneixement dels drets dels infants, tant entre els personatges adults (pares, mares, mestres...) com entre els personatges infantils. El desconeixement pot venir del fet que ningú els hi ha parlat de la seva existència i, per tant, es manifesten desconixedors i «ignorants» en relació amb el tema. En les ocasions en les quals un adult ha parlat als nois i les noies sobre els drets dels infants, assenyalen

majoritàriament els mestres i a l'escola com a comunicadors, i en alguna ocasió els pares. Analitzant aquests dos aspectes, estem davant d'un col·lectiu d'infants que no es pot reconèixer com a subjecte de drets i que, per tant, no pot actuar-hi en relació. Però també hem d'assenyalar que el desconeixement dels drets entre els adults pot comportar que aquests no els garanteixin, que no els transmetin ni els ensenyin als infants. Aquesta és una qüestió altament rellevant i té a veure amb el fet de situar els infants com a agents actius en la difusió dels drets, així com de responsabilitzar els estats, i els governs locals, a difondre i sensibilitzar la ciutadania al voltant dels drets de l'infant.

«Hi havia una vegada dos nens que no tenien drets. Mai ningú els havia parlat dels drets dels infants.» [Els infants]

I el segon sentit ens posa l'atenció en *el coneixement específic que tenen sobre els drets*. Dit d'una altra manera, de quina manera es representen el concepte i, per tant, quins són *els elements que el signifiquen i configuren la definició que es representen*. La interrogació ens interpel·la a donar una definició concreta. Davant d'això hem trobat l'absència d'una definició pròpiament dita i, en canvi, com seguidament mostrarem, hi ha alguns elements que configuren marcs de significats al seu voltant.

21

«A la classe hi havia una nena que es deia Cloe i tenia deu anys. Quan va arribar a casa i es va posar a fer els deures no entenia res de res, no sabia molt bé què era això dels drets dels infants.» [Els nens i les nenes tenim drets]

Vinculat al coneixement que hi ha al voltant dels drets, voldríem destacar que només en 17 contes es fa referència a algun marc legal que empara o defensa els drets dels infants (2,67%). Aquest fet fa pensar que hi ha un cert desconeixement de l'existència d'aquest marc normatiu. En aquest sentit, coincideix amb l'Informe de l'«Estat de situació de la infància i l'adolescència a Catalunya 2014», del Departament de Benestar Social i Família, on es constata amb data de 2012 que un 41,3% d'adolescents que cursen primer d'ESO diuen conèixer l'existència de la Convenció sobre els drets de l'infant.

«Això no només ho dic jo. Ho diu la Declaració dels drets dels infants, que és un text on s'explica que els infants teniu uns drets que les persones grans, les lleis i les institucions hem de garantir que s'acompleixin.» [Els drets dels infants]

A continuació, ens endinsem en tres nuclis de significació que donen els infants a la idea de drets i des d'on es configuraria el seu marc representacional del concepte. Són nuclis no excloents i que s'entrellacen.

- Protecció davant d'un perill o amenaça.

«Els drets dels infants són un conjunt de normes que protegeixen tots els nens i nenes del món, per la simple raó de néixer, per exemple dret a no ser discriminat, salut i serveis mèdics, ajudes especials per a nens discapacitats, identitat, educació, llibertat d'expressió... Tots aquests són alguns dels molts drets dels infants que hi ha.» [La nena que no tenia drets]

22

Aquesta significació envolta la idea de cobrir, defensar la infància davant de qualsevol circumstància i/o situació d'indefensió que no possibiliti el seu desenvolupament integral i que el sotmeti a situacions de vulneració. La idea de protecció porta implícita la idea d'inferioritat i dependència de la infància com a col·lectiu que encara no es pot valdre per si mateix i depèn de les atencions i cures d'algú altre. Actualment, en el marc de la Convenció sobre els drets de l'infant s'ha superat la idea d'infant com a objecte de protecció, que defensava la Declaració, per focalitzar-la a idea d'infant subjecte de drets al qual cal protegir davant de qualsevol situació on el seu desenvolupament es troba en risc i on és objecte de violència o maltractament.

«[...] Els nens haurien d'estar més protegits perquè són més dèbils; els seus drets més garantits, perquè depenen d'altres persones, no són autònoms; la seva veu més escoltada, perquè en ells encara hi ha lloc per a la màgia, la creença en un món millor, la innocència, la bondat...» [Els nens hem de créixer i viure com a tals]

- Garantia, possibilitats o oportunitats per al seu desenvolupament.

«Doncs un dret és una possibilitat dels nens i nenes de fer, tenir, exigir, fer, servir, etc.» [El món dels drets perduts]

Aquesta significació envolta la idea d'oferir les condicions de vida per tal que es faci efectiu el desenvolupament íntegre dels infants. S'ha de proveir i proporcionar a l'infant els elements, possibilitats i oportunitats que necessita i que no es donen per créixer. Hi ha certa coincidència entre els infants en el fet que els drets són alguna cosa que garanteix el seu desenvolupament i benestar i, per tant, allò que els garanteix la felicitat. Aquesta significació és un marc de seguretat que ofereix les condicions necessàries perquè hi hagi un desenvolupament satisfactori i òptim. Així com el convenciment i la confiança que, cobrint aquestes condicions, se soluciona la vulneració de drets.

- Deures, obligacions, norma, responsabilitat que algú ha de complir.

23

«Doncs Max, he après que tinc obligacions, que són les coses que he de fer; però com a nena també tinc uns drets que m'han de respectar i estic molt contenta perquè a mi me'ls respecten tots.» [Els nens i les nenes tenim drets]

Aquesta significació envolta la idea de dret com a norma i obligació. En alguns dels contes s'ha trobat l'associació de dret i deure, així com de responsabilitat. El binomi dret-deure o dret-responsabilitat assenyalant, en algun cas, l'infant com el primer que ha de complir-los per després ser correspost. En aquest cas, hi ha diferents agents que estan obligats a complir aquests drets: l'Estat, els progenitors, l'entorn de l'infant (mestres, veïns i veïnes...). En la majoria de casos, s'assenyala els pares i/o mares. I en algunes ocasions estan expressats de forma impositiva i exigent, en una mena de representació poc ajustada del que hauria de ser [*«Els drets dels infants són els deures que vosaltres heu de fer obligatòriament.»*]. I malauradament aquesta definició la trobem en alguns documents que donen a conèixer els drets (el Parlament) i que molt probablement han consultat per redactar els contes.

En aquest sector, i d'acord amb la mateixa Convenció, els drets són un imperatiu legal que és d'obligat compliment pels governs i administracions públiques (Art. 42). Són marcs normatius que regulen les condicions de vida que la infància ha de tenir garantides i que d'alguna manera interpel·la els estats i les administracions a vetllar per complir-los i garantir-los.

Finalitzarem aquest punt sobre el concepte, rescatant el final del conte *La patera*, del qual ja n'hem recollit algun fragment anteriorment. L'infant que l'escriu ens llença el repte que els infants han de poder concretar i definir els seus drets, sumant altres necessitats significatives que la Convenció no recull. És molt interessant el fragment, tot i que hem hagut de retallar-ne alguns exemples. D'una banda, per alguns drets que assenyalen com a necessaris i, de l'altra, pel reconeixement que fan a la seva capacitat d'imaginar i de proposar. Els infants estan convençuts que els drets han de tenir una major transcendència en la seva vida quotidiana.

24

«[...] volien fer una reunió de nens i només de nens! Van fer la reunió i van fer els seus propis drets infantils. Van pensar que un cop aconseguits tots els drets de què parlaven els grans, en farien falta alguns que fossin més interessants i divertits... Van pensar que era una bona cosa per ajudar infants com ells. La llista de drets que van elaborar feia així: "Dret a poder tirar-se pets quan se'n tinguin ganes...", "Dret a poder organitzar gimcanes gamberres...", "Dret a poder manar els pares i fer-los fer disbarats...", "Dret perquè es pugui menjar i dormir en hores de classe..." ... Aquesta llista podria arribar fins a l'infinit, perquè els nens són molt i molt imaginatius!»
[La patera]

Els principis generals de la Convenció presents dins dels contes

La Convenció té quatre principis rectors que són drets fonamentals vertebradors, puntals que travessen i impregnen la resta de drets sostenint-los. S'arrelen i estan presents en la resta de drets articulats a la Convenció que es defensen des de la seva justificació. Aquests són:

Dret al desenvolupament

- 1. Els estats membres reconeixen que tot infant té el dret intrínsec a la vida.*
- 2. Els estats membres han d'assegurar al màxim possible la supervivència i el desenvolupament de l'infant. (Article 6)*

No discriminació

Els estats membres han de respectar els drets enunciats en aquesta Convenció i assegurar-los a tots els infants sota la seva jurisdicció sense cap mena de discriminació, independentment de la raça, el color, el sexe, la llengua, la religió, l'opinió política o d'altra mena, l'origen nacional, ètnic o social, la posició econòmica, la incapacitat física, el naixement o qualsevol altra condició de l'infant, dels seus pares o dels seus tutors legals. (Article 2).

Interès superior del nen

En totes les accions que concerneixen l'infant, tant si són portades a terme per institucions de benestar social públiques o privades, tribunals de justícia, autoritats administratives o cossos legislatius, la consideració principal ha de ser l'interès primordial de l'infant. (Article 3.1)

25

Dret a ser escoltat i a la participació

Els estats membres han d'assegurar a l'infant amb capacitat de formar un judici propi el dret a manifestar la seva opinió en tots els afers que l'afectin. Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa. (Article 12)

Aquests principis també han travessat les narratives dels contes. En algunes ocasions, ho han fet d'una manera més implícita dins de l'entramat de drets que es defensaven, com és en el cas del principi d'interès superior del nen (Art. 3.1) i el desenvolupament personal (Art. 6). I és difícil deslligar-ho d'altres drets com poden ser el dret a la salut, a l'educació, a tenir una família, un nivell de vida adequat, entre d'altres. En definitiva, el que defensen és que sigui com sigui un infant ha de ser feliç, ha de tenir una vida digna envoltada d'oportunitats per créixer i desenvolupar-se en un entorn segur que li garanteixi les condicions necessàries.

«En Bruno en sentir la resposta es va quedar una mica trist i el Duck li va argumentar que un nen no té dret a treballar, sinó a jugar i divertir-se, que l'estimin, que pugui anar a l'escola i el millor de tot, que el cuidin.»
[El somni d'en Bruno]

En canvi, trobem una gran presència, d'una forma més explícita i intencional, del principi de la no discriminació (Art. 12) (32%) i que relata diferents situacions on és vulnerat i defensat. En menor mesura, es fa referència al Principi a la participació (2,93%) i a la llibertat d'expressió (2,4%). Ara ens endinsarem en aquests dos principis pel fet de ser més significatius pel nombre de reiteracions i marcs de significats que comparteixen els nois i les noies als seus contes.

Principi de la no discriminació

26

Aquest principi està present en la majoria d'històries; s'hi fa referència en 240 dels contes (32%). Els nens i les nenes ho tenen clar: no hi ha d'haver cap mena de discriminació. Sigui quin sigui el centre al voltant del qual gira la història, el rerefons i/o final sempre està associat a la idea que tots i totes no pateixin cap mena de discriminació. En la majoria d'ocasions, aborden la discriminació que pateix un nen o una nena perquè hi ha un grup que l'infravalora per una o múltiples raons. Enfront de la discriminació, emergeix un clam per a la reivindicació del reconeixement i tracte igualitari cap a absolutament tots els infants. Ells i elles aborden la no discriminació com la necessitat imperiosa d'igualtat d'oportunitats i garantia dels mateixos drets.

«Tots els nens som iguals encara que haguem nascut a llocs diferents, tinguem famílies, idiomes i costums diferents, uns tenim la pell fosca, d'altres més clara, uns els cabells rossos, uns altres, negres, i TOTS, absolutament TOTS, tenim els mateixos drets.» [Tots els nens som iguals i tenim els mateixos drets]

«Tots els nens i nenes han de tenir els mateixos drets sense distinció de sexe, color i religió o condició econòmica.» [El triomf de la Kayla]

Enfront del principi de no discriminació es reivindica el principi d'igualtat i el d'inclusió. Tots som iguals, clamen els contes que defensen la no discriminació i la garantia que tots els infants siguin d'on siguin i com siguin han de tenir ELS MATEIXOS DRETS. Aquest ha estat un clam molt present a la majoria dels contes. Ho proclamen alt i clar. En alguns títols, en els finals però sobretot en els arguments que despleguen, es defensa el tracte igualitari per a la infància sigui quina sigui la seva condició. Algun dels contes van una mica més enllà reclamant el «valorar al diferent» i «valorar-nos com a diferents». Entre altres coses, perquè tots i totes som diferents, emfatitzant que en la diferència és on rau el valor de tots i totes.

«De tot això ja en fa quatre anys, he canviat molt, m'he fet gran, però només ara a sisè me n'he adonat que m'han estat discriminant per com soc físicament, per com és la meva família, pel que penso, pel que faig i sobretot pel que soc.

Cap nen ni nena del món mereix ser discriminat, per cap raó, ni per cap motiu, ja que totes les diferències ens enriqueixen, ens ajuden a créixer, ens donen l'oportunitat d'aprendre mons i realitats que no coneixem i sobretot ens fan millors persones.

Jo ho tinc clar, i tu? NO A LA DISCRIMINACIÓ!» [Jo ho tinc clar, i tu]

27

Aquesta última aportació ens permet endinsar-nos en les discriminacions amb més presència als contes. Aquestes estan relacionades amb tres nuclis de discriminació: el primer, per tenir una procedència diferent; el segon, amb qüestions vinculades al gènere; i el tercer, per diferències físiques i/o de capacitats... En definitiva, totes relacionades amb ser com són, pel que pensen i/o fan.

Discriminació per una procedència diferent

Les discriminacions vinculades a la no acceptació i reconeixement de les diferències vinculades a una altra ètnia, cultura, religió i/o nacionalitat són assenyalades a les històries de processos migratoris. En moltes ocasions, impliquen un desconeixement de l'altre i de les seves tradicions. Al voltant seu, es construeixen estigmes sobre la forma de vestir, les rutines de vida

quotidiana (alimentació i higiene, per exemple) i altres aspectes que es converteixen en motiu de discriminació.

«—Eh, negra, aparta't que ens infectes!! —va dir en Pol.

—Sí, sí, això, negra —va continuar en Joan, que no sap fer res més que imitar en Pol.

[...] Xt, xt, xt! Què t'he dit! TU calladeta tota l'estona i posa't en aquella taula perquè m'infectes amb el teu diòxid de carboni que jo respiro. Que cruel que era la Sam.» [En un dia, tot s'acaba!]

S'han trobat, entre els contes, algunes referències al dol i a la tristesa que pateixen els infants que passen per aquestes situacions de discriminació. Referències acreditades i constatades des de l'experiència i el patiment viscut per la persona que escriu el conte.

«Sempre em pregunto per què molts dels nens i les nenes que venen d'un altre país, habitualment, estan més tristos que els que són d'aquí. I sincerament, crec que tinc la resposta. En moltes ocasions, es fiquen amb ells per motius de religió, perquè són d'un país diferent i tenen un color més fosc o uns ulls amb una forma diferent. Us puc assegurar que això els afecta molt, moltíssim i ho puc dir perquè jo he tingut aquesta sensació en moltes ocasions.» [El que no m'agrada d'aquest món]

28

La majoria d'aquests contes ens constaten que a partir de relacions de proximitat que possibiliten conèixer l'altre s'estableixen llaços molt estrets des d'on relacionar-se i créixer conjuntament des del respecte i l'estima.

Discriminació per gènere

La discriminació per raó de gènere està associada de forma clamorosament injusta a persones que consideren que pel fet de ser nen o nena hi ha activitats, esports i jocs que són més propis d'uns o d'uns altres. En els contes presentats, l'esport és un dels temes pels quals les nenes són discriminades. La majoria d'exemples que hem identificat giren a l'entorn

de si les nenes poden o no jugar a futbol. Algunes de les històries descriuen la soledat de les noies davant de discriminacions que pateixen per part dels mateixos companys de l'equip, els quals, per pressions socials, acaben també menystenint-les i no sumant-se a defensar el seu dret a jugar a futbol.

«Un dia que jugava amb dos companys del club, van venir dos amics seus que van començar a ficar-se amb mi amb paraules veritablement feridores. I en altres ocasions, que van tornar, senzillament no em van deixar jugar perquè era una nena. Cada vegada que m'ha passat alguna d'aquestes coses he acabat plorant desconsoladament. Els meus companys futbolistes en cap moment em van defensar perquè eren els seus amics i tenien por que s'enfadessin amb ells. En conclusió: no van fer res per mi.

[...] Així que si ets una noia i t'agrada el futbol, no renunciïs pel que et diguin. Ignora'ls. Tu pots fer el que et doni la gana!» [La discriminació de les nenes]

29

També apareix discriminació pels jocs que suposadament són més propis de nens o de nenes; i fins i tot perquè un nen decideixi posar-se roba que algú considera més pròpia de nena o a l'inrevés. Encara ara, aquestes qüestions són motiu de burletes injustificades que limiten el dret a desenvolupar la identitat de gènere a partir de la percepció que cadascú té sobre el seu propi gènere, en algunes ocasions qüestionat per part dels iguals i dels adults que envolten l'infant.

«D'aquesta manera va ser com tots es van adonar que no hi ha colors, ni jocs, ni qualsevol altra cosa que sigui de nens o de nenes, tot és per a TOTHOM!» [I per què?]

Discriminació per diferències físiques i/o de capacitats

En aquest cas trobem discriminacions que tenen a veure amb aspectes físics, com ara ser més alt o més baix, més gras o més prim, més ros o més morè, pel color de la pell, per alguna malformació física.

«Quan la Paula va fer 9 anys era una nena molt grandota a qui no li agradava anar a l'escola. Els nens i les nenes l'insultaven i es burlaven d'ella posant-se amb el seu físic.» [Tracta'm bé]

Els nens també han explicat discriminacions derivades d'alguna qüestió física o d'una dificultat de mobilitat, com pot ser el simple fet d'anar en cadira de rodes. Ho mostra directament el títol del conte *«Una cadira de rodes et fa invisible»*. I com, al voltant d'aquestes circumstàncies, també trobem les discriminacions que poden arribar a patir aquells nois i noies que decideixen estar al costat de les persones discriminades. I com, fins i tot, la persona discriminada demana que se n'allunyi. Tot així, es refermen en la seva postura d'estar al costat per sobre de tot perquè ho consideren una injustícia. Són contes on es ressalta el reconeixement i l'agraïment pels qui continuen incondicionalment al seu costat i als qui uneix una gran amistat.

«Va arribar el gran dia, el primer dia d'escola. Només arribar al pati, l'Aisha va veure un grupet de gent rient al voltant d'una nena que anava en cadira de rodes i intentava pujar una escala. Es va apropar per ajudar-la i li va dir:

—Hola, em dic Aisha. Tu com et dius?

—Hola, jo soc la Pam. Veig que ets nova a l'escola... millor allunya't de mi si no vols que també es riguin de tu.

—Per què vols que m'allunyi de tu?

—Mira al meu voltant, tothom es riu de mi perquè vaig en cadira de rodes.»

[L'Aisha i la seva nova amiga]

«Moltes vegades em sento discriminada per anar en cadira de rodes, però cada dia trobem més persones com la Gina que ens fan la nostra vida més fàcil.» [Diari d'alteritat]

Identificats aquests tres nuclis de discriminació, és necessari destacar tres qüestions que es presenten de forma reiterada en les narracions i que es consideren centrals per al seu abordatge, atenció i acompanyament. Aquestes tenen a veure amb l'entorn on té lloc la situació de discriminació, la relació que s'estableix amb els adults de referència i, per acabar, amb el procés d'atenció que se segueix i que acaba amb final de resolució.

- *Les situacions de discriminació es viuen principalment a l'entorn de l'escola i entre iguals*

Un percentatge molt elevat de les situacions de discriminació se situen en un entorn molt proper com és el de l'escola i dins del grup d'iguals.

És el que més presència té i el que colpeix més, ja que ens apropa a una realitat quotidiana i present entre tots els nens i nenes.

Majoritàriament, les situacions narrades tenen lloc en el temps d'esbarjo o en situacions a dins de l'aula. El grup de nens i/o nenes que són els qui cometem la discriminació són batejats en els contes com a «xungos», la colla dels «GUAIS», la colla «The Best», la colla dels «Malvats», «els populars», entre d'altres.

«Quan és el moment de jugar, en Manel no juga. Només rep pilotades, algun insult i es queda en un racó tot sol.» [Manel i el perdó]

- *Les situacions de discriminació triguen un temps a ser compartides amb referents adults*

Els contes que expliquen aquestes situacions a l'escola coincideixen en el fet que la persona que pateix la discriminació no explica a ningú què li passa. En la majoria dels casos perquè té por de les conseqüències, perquè se sent amenaçat, perquè està preocupat pel que pensaran d'ell o, fins i tot, perquè consideren que no el creuran. També diuen que guarden silenci perquè no volen preocupar la seva família i augmentar més els seus maldecaps. Algunes històries representen els adults com a persones que estem massa ocupades per adonar-nos de què està passant o, fins i tot, descriuen situacions on «passem d'ells i elles».

«La meua mestra no sabia què li passava perquè ella no ho volia contar degut a que els nens l'amenaçaven i, es clar, ella tenia por. Per això, no contava res, no parlava ni es defensava. Quan arribava a casa els seus pares no li feien gaire cas, passaven d'ella. Estaven cansats de la feina i els seus problemes personals i creien que ella estava bé.» [Tracta'm bé]

«En Manel no explica mai el que li passa, té por de les coses que passin després: els seus pares poden pensar que és un covard, els mestres de l'escola poden pensar que és culpa seva per ser tímid. I així van passant

els dies, les setmanes, els mesos... fins que un dia es decideix a parlar de tot el que li està passant.» [Manel i el perdó]

Aquestes situacions de discriminació són força conegudes entre els iguals. Però són molt pocs els contes on els nois i les noies propers a qui pateix aquestes situacions denunciïn o l'acompanyin a explicar l'experiència. Probablement per les mateixes raons que té l'infant que pateix la discriminació. Aquest element també hauria de ser treballat o abordat.

- *Les situacions s'aborden una vegada ho expliquen a algun adult*
S'ha de dir que quan aquestes històries s'expliquen a alguna figura adulta tenen un desenvolupament favorable i també acaben bé. Normalment, la figura adulta amb qui ho comparteixen és la mare, la mestra i/o amb la direcció de l'escola. En el moment en què s'explica, s'articula un pla d'acció que té un major o menor recorregut. Les respostes que es donen van des d'una reacció més immediata i contundent com pot ser un càstig, que acostuma a ser una expulsió del centre, a altres respostes on el pla d'acció implica unes conseqüències educatives que possibiliten reparar el mal ocasionat, i que són en elles mateixes una oportunitat d'aprenentatge que convida els implicats a canviar les seves maneres de relacionar-se i, per tant, que el grup classe, però sobretot els implicats, prenguin consciència del que estava passant i de la importància de la no discriminació.

32

«La directora i els tutors de 6è parlen amb els alumnes i les famílies dels nens que es burlaven i després de tornar a parlar amb ells els van posar un càstig positiu, ajudarien dues hores a la setmana a practicar i ensenyar el català a l'Akira i al Mizuki.» [El gran problema de l'Akira i el Mizuki]

En un percentatge menor, els contes relaten el cas d'un nen i una nena que després de patir reiterades situacions de discriminació i d'estar-ne farts, s'apoderen, alcen la veu i s'acaren al grup agressor amb el suport d'algun company. I, d'altra banda, la necessitat imperiosa que l'escola faci pública la situació i l'entomi com a comunitat educativa, implicant els infants en l'erradicació de conductes com aquestes.

«Va arribar un dia que farts que passes això es van encoratjar i li van comentar a la seva professora, que es deia Berta. La professora va posar fil a l'agulla i va parlar amb la colla dels «GUAIS», també van fer públic el que aquesta colla estava fent i tota l'escola es va posar d'acord per aturar aquest maltractament. Vam parlar en assemblea a totes les classes i vam arribar a la conclusió que a l'escola MAR I SOL no tornaria a passar mai més res semblant.» [Què passa a l'Escola Mar i Sol?]

Aquest apartat vol finalitzar amb alguns dels clams que apareixen en els contes. Eslògans i crits que reivindiquen la necessitat de plantar cara i alçar la veu davant de qualsevol forma de discriminació. De manera conscient i intencional es vol donar altaveu al seu posicionament davant d'uns fets més presents del que imaginem i davant dels quals, els adults els primers, hauríem de ser més proactius per «atendre'ls» i per evitar que es donin en les relacions entre iguals.

*«NO CALLIS DAVANT LA DISCRIMINACIÓ. NO TINGUIS POR, NO ESTÀS SOL.»;
«AIXÒ QUE HAN FET ÉS DISCRIMINAR PER RAÓ DE RAÇA, NO HO FEU MAI!»
[Què passa a l'Escola Mar i Sol?]*

33

Dret a ser escoltat i a la participació

Aquest principi ha aparegut de forma minoritària en els contes. Precisament per la seva poca presència entre les aportacions dels infants es considera rellevant destacar-ho, ja que és una constatació que el principi és pot conegut i reconegut pels infants. Hi ha un elevat desconeixement dels drets civils que tenen com a ciutadans, així com el valor de la llibertat d'expressió.

*«—Sabeu què és el dret a la lliure expressió? —va preguntar el Diego.
Tots van quedar callats, ningú sabia què era. L'Alba va aixecar la mà com si estigués a l'escola i va dir que sí que sabia què era. Tots la van mirar amb cara de sorpresa esperant que els ho expliqués.
—Vol dir que tenim dret a dir allò que sentim —va explicar l'Alba.
—Podem dir tot el que vulguem! —va cridar emocionat en Jordi.» [El Diego i la seva colla]*

Alguns contes ens recorden als adults que hem d'escoltar més els infants i que no ho fem prou. Les històries constaten que els infants volen ser més escoltats per la seva família, mestres, entrenadors i els seus mandataris. El dret a la participació és defensat en confrontació a la imatge d'inferioritat que els adults hem construït al voltant de la infància per la seva raó d'edat, i que ells i elles denuncien com a injusta per defensar que tenen idees i propostes que millorarien el nostre entorn. Els contes també relaten històries en el desenvolupament de les quals els adults passen de no reconèixer-los a descobrir que tenen raó i que són capaços malgrat la seva edat.

Els contes se centren en el principi de participació i llibertat d'expressió de la infància de dir allò que pensen i d'incidir en les decisions del seu entorn, així com poder influir en la política pública municipal i de país. De forma implícita ho manifesten, però també de forma explícita, els contes que impliquen actuacions on els infants lideren per superar les situacions d'incompliment de drets.

34

«Crec que ha arribat el moment que els nens siguem escoltats pels adults que sembla que han oblidat tot allò que van aprendre i sentir durant la infantesa. Per això, he pensat que podem influir en la política i participar de les decisions que es prenen perquè volem influir en com es gasten els diners els qui manen. Penso que no ens deixin opinar o no pregunten perquè creuen que no tenim idees, que som massa petits... però res més lluny de la realitat. Potser és que els adults obliden tot allò que anhelaven quan eren petits, aquella convicció que tot és possible....» [Els nens hem de créixer i viure com a tals]

Tot i la seva referència minoritària, aquells infants que han centrat el seu conte en el principi de la participació constaten que tenen un gran coneixement de les instàncies i institucions on adreçar-se, així com els passos a fer per incidir en els temes que per a ells són altament rellevants, com és l'Ajuntament, i com aquest no estava preparat per escoltar-la per la seva edat. I com la història relata les dificultats i els obstacles, no només derivats pel no reconeixement, sinó per un procés complicat, llarg i costós fins que troben algú disposat a escoltar-los i a acollir les seves propostes.

«Un dissabte, de bon matí, em vaig llevar i vaig sortir de casa ben decidida. Vaig anar a l'Ajuntament del meu poble i vaig presentar la meva queixa sobre la situació del meu amic Jack.

Quina va ser la meva decepció quan aquelles persones de l'Ajuntament no em van fer ni cas. Tan sols em van dir que jo era molt petita per presentar una queixa.

Que soc petita? Sí, soc petita però tinc ulls i cor!! Veig cada dia al meu amic Jack i ningú fa res?

Després de manifestar el meu malestar a la Direcció de l'Escola, a l'Associació de Veïns del poble, a la Parròquia... finalment m'han dit que em faran cas si entro a formar part del Consell Escolar de l'Ajuntament. Ufff! El Consell Escolar de l'Ajuntament? Mare meva! Això no serà gens fàcil.» [La sort del Jack]

Més enllà dels principis, altres drets de l'infant presents dins dels contes

A l'apartat anterior, es manifestava la dificultat de deslligar el principi interès superior del nen (Art. 3.1) i el principi desenvolupament personal (Art. 6) d'altres drets. És per això que en aquest apartat recollirem els altres drets sobre els quals els nois i les noies han centrat la seva atenció i han considerat importants per al seu benestar. Ells reclamen el dret a un nivell de vida adequat (Art. 27). Els exposarem en funció de la presència que han tingut dins de les narratives, tot i que, com ja s'ha indicat, en un mateix conte els nens i les nenes han defensat múltiples drets. Tenim que el més rellevant després del dret a la no discriminació, que recordem que és un dels quatre principis de la Convenció, s'ha identificat el dret a l'educació (Art. 28, 29), seguit d'un conjunt de drets que tenen a veure amb la protecció davant de qualsevol forma de violència, així com un grup de drets en l'àmbit familiar; dret a l'esbarjo, jocs i activitats culturals (Art. 31), i dret a la salut i serveis mèdics (Art. 64). Sense voler deixar de destacar uns altres conjunts de drets en menor presència però no per això de menys rellevància o valor.

Dret a l'educació (Art. 28, 29)

El valor del dret a l'educació és molt clar per als nens i les nenes, ja que promou oportunitats de desenvolupar-se i accedir a una vida digna on poden assolir allò que es proposin. L'educació es veu com la porta d'accés a aprendre, a formar-se i a arribar allà on es proposin. Per als infants, com per encara per alguns adults, el valor de l'educació es posa en el futur i no en la seva gran incidència en el present. Els seus contes narren situacions on els infants estan privats d'aquest dret, en algunes ocasions per manca de recursos de la família que no pot pagar l'educació dels seus fills quan se sap que aquesta ha de ser gratuïta. També la situació econòmica de la família implica que de vegades els infants han de treballar per aportar recursos a casa i, per tant, no dediquen el temps a anar a l'escola. En d'altres ocasions, ens expliquen dificultats vinculades a les possibilitats d'educació dins del país, ja sigui perquè hi ha poques escoles que no tenen les condicions per ensenyar o, simplement, perquè no hi ha escoles a una distància prudencial.

36

«Com a conclusió de la història és que tots els infants tenen dret a estudiar i poder demostrar les seves habilitats, ja que existeixen molts nens que per falta de diners no poden anar a l'escola, traient-los l'oportunitat d'aprendre i de tenir un futur. Per a molts, l'únic desig no és ser ric, ni tenir una bona casa ni un mòbil d'última generació. Alguns nens només volen anar a l'escola i poder estudiar.» [Una amistat i un somni]

Al voltant d'aquest dret, les històries també recullen reflexions que constaten que en el seu procés d'elaboració els nois i les noies han resignificat la importància d'anar a l'escola i d'aprofitar les oportunitats que ells i elles sí que tenen.

Grup de drets que tenen a veure amb la protecció davant de qualsevol forma de violència

En aquest grup es concentren tots aquells drets que diuen que l'infant no ha de ser objecte de cap forma de violència. Estem davant de diferents

drets que defineixen possibles situacions de violència davant de les quals s'ha de protegir l'infant. A la mínima sospita que algun d'aquests drets són vulnerats, sota el principi de l'interès superior del nen, es despleguen un conjunt d'actuacions i d'accions que busquen garantir la seva supervivència, desenvolupament i benestar.

«Doncs si t'ha tornat a pegar, va dir el policia, ara hem de tornar a actuar, estigues tranquil: ni tu ni cap nen ha de ser maltractat, perquè els nens tenen drets i un dels drets és que els infants no han de ser maltractats, així que confia en nosaltres per trobar la millor solució i per protegir-te. Això no només ho dic jo, ho diu la Declaració dels drets dels infants, que és un text on s'explica que els infants teniu uns drets que les persones grans, les lleis i les institucions hem de garantir que s'acompleixin.»

[Drets dels infants]

Els autors han demanat més protecció davant de les situacions on els infants treballen i són explotats (Art. 32). La defensa d'aquest dret està molt connectada amb entorns on no hi ha recursos, on els infants, amb el seu treball, han d'aportar diners a la família i on han de cuidar-se dels seus germans i/o pares.

37

«Cap infant no ha de treballar, per cap motiu ni per cap raó. Tots els nens i nenes del món, siguin d'on siguin, han d'estar protegits per una família que els pugui cobrir les necessitats bàsiques afectives i necessàries, incloent, en tots els casos, el dret a anar a l'escola.» [La presó]

Altres temes que també han tingut una presència significativa davant la necessitat de protecció són: la protecció d'infants refugiats (Art. 22), la protecció davant els maltractaments (Art. 19), la protecció especial a infants amb diversitat funcional (Art. 16); i la protecció especial dels infants privats del seu ambient familiar (Art. 20). Per acabar recollir drets minoritaris, que han tingut entre tres i una menció, davant dels quals els infants han reclamat protecció: infants pertanyents a minories o pobles indígenes (Art. 30); explotació sexual (Art. 34); venda i tràfic d'infants (Art. 36); protegir contra la tortura i privació de llibertat (Art. 37); protecció contra altres formes d'explotació (Art. 37).

«La Safi i l'Ibu, des que eren molt petits, recordaven els carrers plens de soldats, tancs i explosions de bombes. Van créixer molt tristos perquè els faltava la protecció del pare i la mare i també les coses necessàries per viure millor. Quan hi ha guerra en un país sempre hi ha manca d'aliments i medicaments per curar-se de les malalties que porta la guerra i molta pobresa. [...] Els germans ja no sabien què era jugar amb els seus amics i amigues del seu poble ni anar a l'escola, ni ser uns nens feliços. [...] I des d'aquell dia, [...], van formar una preciosa família que va anar creixent sana, estèlvia i sobretot feliç. Com hauria de ser amb tots els nens i nenes del món!» [Buscant un món millor]

Grup de drets de l'àmbit familiar

El dret a tenir una família està molt present dins dels contes, sobretot en relació amb el desenvolupament dels infants i del seu benestar. La seva presència està associada a caracteritzar la família com un entorn vital de cura, seguretat, estima i felicitat.

38

«Un nen que no tenia amics, ni gaires diners, ni la possibilitat d'aprendre a llegir ni a escriure, tot i que, per sort, sabeu què? Tenia el més important de tot: una família que l'estimava amb bogeria i que intentava cuidar-lo amb tot l'amor del món.» [En Pol i els drets]

Els nens i les nenes també ens assenyalen quines són les responsabilitats de la família davant dels seus fills i filles, entre les quals cal destacar les de protegir, assistir i proveir de les necessitats bàsiques per garantir el seu desenvolupament, així com garantir la protecció davant de qualsevol situació. Hi ha històries que recullen la manca de recursos per part de la família per atendre acuradament els seus fills, però aquestes són situacions reversibles en què, passats els moments de més dificultat, es recuperen les condicions per tornar a ser un entorn que garanteixi el creixement de l'infant. Però també s'han trobat relats que expliquen la despreocupació i/o poca atenció per part dels progenitors, ja sigui perquè els pares els obliguen a treballar, no els presten atenció ni els donen l'alimentació adequada o per altres qüestions, com ara el desconeixement

d'aquestes obligacions. En aquests situacions és important que l'entorn de l'infant estigui atent a les seves condicions de vida. Les figures més importants en aquesta supervisió serien els mestres, altres familiars, veïns i/o botigues.

«—No soc jo la que li ha de dir a vostè que els seus fills tenen uns drets i vostè no els està complint. Per començar, tenen dret a anar a l'escola i tenir amics, a aprendre coses i educar-se. Tenen dret a jugar, a menjar bé, que els cuidin i els estimin. També els ha de portar al metge si estan malalts i no els ha de maltractar.

—Sí? —va preguntar el pare obrint els ulls estranyat—. No ho havia sentit mai, això!

—Doncs és veritat. No pot ser que els seus fills no vagin a l'escola, ni juguin amb altres nens i nenes i estiguin tot el dia treballant.» [La veïna i els nens]

En algun relat més colpidor, fins i tot trobem situacions on l'infant pateix abusos dins l'entorn familiar, com ara abandonament familiar, explotació i altres contextos en els quals el principi d'interès superior de l'infant portaria a una retirada urgent de l'infant del nucli familiar. Les històries recullen la importància que els infants tinguin referents de proximitat a qui explicar la situació, demanar ajuda i, per què no, denunciar aquestes situacions.

39

«Quan existeixen problemes d'abús o familiars s'ha de dir a algú de confiança o en un futur es poden tenir problemes. És un dret de l'infant ser protegit de qualsevol abús.» [Sento que no]

Juntament amb les històries de negligència familiar, també s'han creuat històries de vida dels infants que han perdut els pares en conflictes bèl·lics o en processos d'immigracions. En algunes històries s'explica com la família s'ha retrobat i reunificat. La resposta del sistema de protecció s'activa en tots els casos per garantir, en la màxima brevetat possible, un entorn familiar òptim. Entre les respostes que relaten els infants hi ha l'acollida i/o els processos d'adopció, on els nens i nenes tenen oportunitats de trobar un entorn de seguretat en el qual les seves oportunitats quedin garantides. Els relats descriuen com els nois i les noies s'adapten amb certa facilitat a aquests nous nuclis familiars, se'ls

cobreixen necessitats i se'ls ofereixen oportunitats arribant a trobar un dels valors més apreciats pels infants que és l'amor, l'estima i la felicitat que fins aleshores no tenien o no se'ls proporcionava.

«La mare diu que l'Aubert ha tingut molta sort de ser acollit per aquesta família, que així podrà tenir les mateixes oportunitats que qualsevol de nosaltres; però a mi m'agradaria que l'Aubert no fos un cas especial i que tots els nens i nenes del món tinguessin les mateixes possibilitats i sobretot el mateix dret d'aprendre i de tenir una infantesa feliç indistintament del lloc on hagin nascut.» [L'Aubert i el seu dret a aprendre]

Dret a l'esbarjo, jocs i activitats culturals (Art. 31)

40

En aquest cas, i com no podia ser d'una altra manera, els nens i les nenes reclamen el dret a jugar, a passar-ho bé amb els amics. La necessitat del joc com a oportunitat d'aprendre, de relacionar-se amb d'altres i d'adquirir valors. La reivindicació del joc davant situacions on aquest és privat, com és el cas de jugar a pilota a les places. En aquestes històries apareix l'autoritat de la policia com a figura que priva aquesta possibilitat en compliment de certes normatives: «Un dia van sortir a jugar futbol, però hi havia un policia que no els deixava jugar al carrer». Aquest és un tema molt present a les ciutats. En d'altres casos, es reclama el dret a jugar davant d'infants que són obligats a treballar o a ocupar-se d'altres obligacions «familiars». Aquí volem fer esment d'un aspecte que, tot i que ha aparegut en poques ocasions, és central i té a veure amb el fet que hi ha infants que són privats del joc per part de les seves famílies, perquè aquestes programen moltes activitats formatives. També hi ha algunes aportacions que ens assenyalen el temps que dediquen als deures escolars.

«Però la seva amiga estava molt preocupada. La Martina mai no tenia temps per jugar amb els seus companys després de l'escola. No podia anar al parc, ni a jugar a casa dels seus amics, ni a les festes d'aniversari. Sempre estava ocupada i a la Laura li sabia greu que només poguessin jugar juntes a l'hora del pati. (...) Finalment, els pares de la Martina van deixar-la anar a la festa i la Martina va estar molt contenta.» [La Martina no pot]

El que els infants ens plantegen són dues coses. La primera té a veure amb els usos del temps, és a dir, a què dediquen el seu temps i com aquest temps de joc està distribuït davant d'altres activitats com són els deures. La segona té a veure amb les condicions en les quals poden desenvolupar-lo, com és el cas de l'ús de l'espai públic.

Dret a la salut i serveis mèdics (Art. 64)

La salut és un dels drets que, en la majoria dels casos, apareix de la mà d'altres drets que garanteixen les condicions de vida de la infància per al seu desenvolupament i que els infants assenyalen com a fonamentals. Els contes, quan aborden el dret a la salut de forma específica, ho fan per mostrar com no tots els nens i les nenes tenen les mateixes oportunitats de tenir cobertes les seves necessitats de salut i com això, en moltes ocasions, depèn del país on han nascut i/o on viuen. Davant d'aquestes situacions, els nens relaten històries on alguns professionals viatgen a aquests punts del planeta per atendre aquestes qüestions, ja sigui metges i infermeres o arquitectes que contribueixen a construir hospitals. Però també n'hi ha d'altres on destaquen històries on el nen o la nena tenen una malaltia específica que no té cura al seu país i la família decideix buscar un lloc on els donin l'atenció mèdica necessària.

41

«Hi havia una vegada una família de Perú, que tenia una nena de 8 anys que es deia Sasha. La Sasha estava malalta, tenia una malaltia hormonal que no la deixava desenvolupar-se i créixer com els altres nens. La Sasha al seu país no millorava i els seus pares van decidir anar a viure a Barcelona per portar-la a un dels millors hospitals de nens i intentar-la curar.»
[Sasha arriba a Barcelona]

Altres drets menys citats dins dels contes però que també són importants queden recollits en la llista següent:

- Tenir nom i nacionalitat (Art. 7)
- Preservació de la identitat (Art. 8)
- Llibertat de pensament, consciència i religió (Art. 14)
- Aplicació de la norma més favorable (Art. 41)

- Conflictes armats (Art. 38)
- Recuperació i reintegració social dels infants víctimes de conflictes bèl·lics (Art. 39)
- Retencions i trasllats il·lícits (Art. 11)
- Seguretat social (Art. 26)

Els infants i la defensa dels drets dels infants

Anteriorment s'assenyalava com els contes tenien finals feliços que permetien girar la història, reduir, i fins i tot superar, la situació de vulneració de drets. Els contes reafirmen que els nens i les nenes tenen, per naturalesa i frescor, la disposició a ajudar l'altre, a col·laborar amb la finalitat de cercar el bé comú i el benestar de tots i totes. Per això, la predisposició a l'ajuda i a la naturalització de la idea d'organització. Els contes ens constaten que els infants es corresponsabilitzen en la cerca de solucions i en el seu desenvolupament. No només diuen com creuen que s'hauria de fer sinó que també es proposen com a agents del canvi.

42

«Anar a l'escola us pot semblar avorrit, però aprofiteu la vostra oportunitat, el vostre dret i convertiu l'escola en un lloc divertit.» [La pàgina 16]

La majoria dels contes mostren els infants com a actius en la defensa dels drets i en el desenvolupament de la situació oferint ajuda i aportant elements perquè se superi. Però també hi ha casos on la necessitat d'ajuda és negada (4,27%) o bé on es mostra indiferència davant la situació de vulnerabilitat (1,73%).

«El trajecte va ser difícil i cansat. Van passar fred i gana i al llarg del viatge, van haver de demanar menjar i beguda a la gent dels pobles per on passaven. Molta gent els va ajudar, però també hi va haver d'altres que no els van fer ni cas.» [Buscant una llar]

Si ens endinsem en les formes de resposta que proposen els infants davant la vulneració de drets en trobem fins a sis de diferents.

- *Resposta assistencialista.* Cobrir les necessitats dels altres oferint diners, reconstruint casa seva, traient-los del seu país i portant-los cap a un altre amb millors condicions de vida. Hi ha un component de caritat en aquests casos que suposa donar un suport puntual a aquelles persones que no tenen certs recursos perquè tinguin una oportunitat per remuntar i establir unes condicions de vida més òptimes. Aquestes respostes són majoritàriament individualitzades, adreçades a un nen o nena concrets o a la seva família, i normalment l'articula un nen o la seva família. Són respostes-pedaç que no solucionen la qüestió de fonts.

«Hi ha moltes maneres d'ajudar, doncs la família de la Noa va decidir acollir-la i apadrinar-la durant un temps. [...] Durant la seva estada, la Noa i els seus pares es feien càrrec d'ella, la van portar a l'escola, anaven cada dia al parc a jugar. Li van comprar roba i li van regalar joguines. La Noa ara se sentia molt feliç i satisfeta. Havia compartit tot el que tenia amb una nena que no tenia res i havia fet que l'Amishi pogués gaudir de ser nena i dels seus drets.» [Tots els nens som iguals i tenim els mateixos drets]

43

- *Resposta d'acció de voluntariat i associacionisme.* Les ganes d'implicar-se més directament des d'una acció concreta que suposa una relació duradora i compromesa però puntual en benefici d'un col·lectiu concret. És una forma de donar ajut a un col·lectiu que ho necessita però vinculant-se amb alguna organització o entitat que ofereix una atenció directa. Ser voluntari implica tenir la voluntat d'implicar-se en la transformació de l'entorn, la comunitat i la societat oferint ajuda.

«La Núria (amiga i companya de classe) em va dir que no calia que esperés a ser gran, que ella molts diumenges anava a un centre a classificar aliments i de vegades els repartia a nens que no en tenien. Em va agradar la idea i ara som inseparables. Anem les dues juntes al banc d'aliments i ajudem en tot el que podem. (...).» [Una cadira de rodes et fa invisible]

- *Resposta de sensibilització i conscienciació a partir de ser altaveus.* Aquesta busca donar informació perquè la gent sigui conscient de les situacions presents. Les formes que utilitzen són espais d'altaveu de

divulgació que tenen com a finalitat arribar a com més gent millor. Canals de difusió que coneixen i dominen com a infants. En aquest tipus de resposta podem trobar acció individual però que es transmet als altres, es vol estendre entre el col·lectiu. Aquestes formes van des de situacions presencials com una conferència a situacions de comunicacions mitjançant blocs o el canal d'un *youtuber*. Els llenguatges que utilitzen clarament se situen al món de les tecnologies i les xarxes. Hi ha la clara intenció que «ara que puc denunciar, expresso què em va passar per tal que ningú més passi per aquella situació».

«Aleshores, el seu únic amic, que es deia Ralp, va tenir una idea que podia ajudar-lo. Van crear un canal de Youtube i van explicar la seva història. Al cap d'un setmanes tenien ja més de 10.000 seguidors. Els companys i les companyes de l'escola van entendre tot el que li havia passat a la seva vida, i el van ajudar i comprendre.» [En Kamakaki]

44

- *Resposta d'organització d'una acció concreta per fer front comú a la situació.* Hi ha la voluntat de contribuir en el canvi i la transformació des d'accions i activitats organitzades entre tots i per implicar-hi més gent. El grup de nois i noies identifica una necessitat concreta o un tema a canviar al voltant de la qual es mobilitzen proposant una acció específica amb principi i final. Implica trobar-se, analitzar la situació i proposar un pla d'acció, organitzar-se per desenvolupar-lo i portar-lo a l'acció. Aquesta acció té una incidència entre local i global.

«TINC UNA IDEA! Podríem fer una festa solidària a la nostra escola on cadascú pugui ajudar amb el que millor sàpiga fer, i així poder aconseguir uns diners per ajudar la teva família i donar-los una mica de temps per trobar feina! Una idea fantàstica però teníem dubtes que pogués funcionar perquè els nens són nens i ningú mai se'ls escolta gaire. [...] Va ser un èxit i tothom s'ho va passar molt bé i va ser molt feliç de veure com un grup de nens i nenes havia pogut organitzar-se tan bé per poder ajudar aquesta família.» [Coses que passen]

- *Resposta de treballar en una ONG o una altra feina que permeti revertir les situacions de vulneració de drets.* Aquesta tipologia de resposta

porta implícita una projecció de futur, ja que la majoria d'històries passen quan ja són grans. En aquests relats, pren importància la necessitat de tornar l'ajuda que els personatges van rebre quan eren petits. I es podria inferir que les situacions de vulneració de drets també defineixen i incideixen en la seva trajectòria professional, la qual es vincula amb el compromís de transformar la realitat. També hi ha algun cas de voluntat de crear d'una entitat i/o una organització que tingui possibilitats d'actuar a un nivell més elevat d'incidència.

«Molts anys més tard, l'Alba es va convertir en una jove amb moltes idees i valors. Havia tingut una bona vida amb tot allò que necessitava per créixer, però recordava sempre qui era i d'on venia. Es va posar a treballar en una ONG per poder ajudar a salvar la vida d'altres nens i nenes com havien fet amb ella.» [La felicitat d'una identitat]

«La Sara, quan es va fer gran, va fer una campanya contra l'abús de menors a menors als patis de l'escola perquè ningú hagués de passar pel mateix que ella havia passat.» [La història d'una nena anomenada Sara]

45

- *Resposta de reivindicació ideològica.* En aquest tipus de respostes ens trobem propostes que sorgeixen de mostrar el seu inconformisme i repulsa davant determinades situacions, però on hi ha la voluntat d'alçar-se d'una forma reivindicativa a partir d'expressar un posicionament determinat davant dels fets. Les propostes poden anar des de la necessitat d'organitzar una vaga per mostrar el seu rebuig davant les situacions d'injustícia a implicar-se en una organització com a representant que té la finalitat d'acarar-se al sistema defensant les necessitats d'un col·lectiu a escala global.

«I ara us ho explico a vosaltres, futurs representants del món (i del Sistema Solar, es clar!). Han passat quinze anys des d'aquell dia i ara m'he convertit en portaveu de l'OIU (Organització Interplanetària Unida), i lluito cada dia perquè tots els nens tinguin els mateixos drets, que el món sigui millor és qüestió de tots.» [El món amb ulls d'extraterrestre]

Hi ha un element comú en molts dels contes que és la idea que *entre tots ho podem fer*, que junts si ens ho proposem podem fer-ho. Hi ha un element molt interessant que s'ha trobat en un dels contes que és la convicció que «els infants podem» i que han de ser proactius perquè altres infants sàpiguen, siguin conscients, que és possible que ells mateixos contribueixin al canvi. Tot i que, com hem vist anteriorment, hi ha certes resistències per part del món adult.

«I encara lluitem per oferir als nens que no poden una educació i perquè el nostre país sigui millor dia a dia. Tot i que som nens, nosaltres també podem fer moltes coses.» [Tatinamuh]

És difícil acabar, perquè els infants han aportat tantes idees i reflexions que no voldria deixar-ne cap de rellevant que ens doni llum i pistes per avançar i impulsar els drets dels infants. Però tot i la dificultat per tancar s'ha de posar un punt i seguit des del compromís ferm de tots aquells educadors i infants per deixar d'ignorar els drets dels infants, perquè aquests es coneguin més i estiguin encara més presents en el nostre entorn. Ens ho han dit de moltes maneres diferents i molt contundents com ara:

«Els drets dels infants no s'han d'ignorar. Els nens tenim dret a ser feliços.»
[En Bali recupera els seus drets]

Ens aturem a recuperar alguns referents teòrics al voltant dels drets dels infants. Radiografia teòrica

Ens endinsem en un altre registre sense perdre de vista què ens han dit els nois i les noies en els seus contes. Farem el salt de les representacions dels drets que han mostrat els infants a algunes aportacions teòriques que s'han construït al voltant dels drets dels infants per part d'experts i alguns marcs normatius com la mateixa Convenció sobre els drets de l'infant. Sense voler fer una revisió teòrica a fons, atès l'espai i les característiques d'aquest treball, sí que volem endinsar-nos en alguns dels elements conceptuals que reforçaran el que s'ha aportat fins al moment i que retroalimentaran altres perspectives que se sumen al valor actual de la pràctica dels drets dels infants.

47

Els drets, diferents representacions conceptuals

Abans de continuar, cal concretar una mica el concepte de dret que representem i amb el qual abordarem aquests referents. Concepte que pot prendre múltiples interpretacions i significacions, perquè té una càrrega ideològica molt elevada i a la qual se li associen diferents representacions de la imatge d'infància. Estem davant d'un concepte canviant, sumatori de concepcions i en constant procés de reconfiguració.

Algunes de les concepcions des de les quals definim els drets són:

- Articulat normatiu;
- obligacions i normes que els adults i els estats han de vetllar;
- instrument vehicular que obliga estats i adults a garantir-los;

- necessitats bàsiques a garantir;
- mesures perquè arribin a ser efectius;
- continguts a conèixer per tal de defensar-los i interioritzar-los;
- eines que possibiliten ser actiu en el propi desenvolupament, formar part de l'entorn i transformar-lo.

És precisament en aquesta última concepció que volem sumar elements perquè cada vegada més els drets passin a formar part dels mitjans importants en la quotidianitat de la infància i l'adolescència i possibilitin la seva autonomia, emancipació i «empoderament». Però sobretot, d'acord amb Liebel (2018), els drets dels infants haurien de comprendre's com a expressió i mitjà per assolir l'emancipació i la igualtat de drets dels infants i en el marc del conjunt dels drets humans (p. 61). L'autor defensa aquest plantejament per superar d'una vegada per totes el corrent paternalista i adultocèntric que posa el focus de protecció de la infància en la seva suposada incapacitat pel fet de ser menor d'edat. És des d'aquests arguments que encara ara els infants no són reconeguts plenament com a subjectes de drets.

48

Aquesta concepció implica una aposta per l'*enfocament de drets* que aposta, d'una banda, perquè els infants creixin i es desenvolupin en entorns on es vetlli pel compliment dels seus drets però, de l'altra, posa l'èmfasi en el fet que es tracti els infants com a subjectes actius de drets. És a dir, entorns en els quals s'impliquin, siguin reconeguts com a actors centrals per defensar-los i reivindicar-los i com a «usuaris» d'aquests. L'enfocament de drets suposa que els infants estan immersos en situacions on poden experimentar i créixer usant els seus drets per així facilitar la construcció de la seva identitat com a ciutadà actiu, compromès i implicat en el seu entorn. Aquest enfocament ens interpel·la a totes i tots a ser més proactius en la defensa dels drets dels infants, sumant a l'enfocament de protecció altres estratègies que incideixin directament en les oportunitats de desenvolupament dels infants com a subjectes de drets i al seu apoderament com a subjectes capaços de transformar l'entorn.

Però anem a pams...

La infància i els seus drets, breu revisió històrica

Verhellen (1992 i 2002) va analitzar els canvis principals en la imatge de la infància en diferents moments històrics. Aquest autor assenyala que és al segle XIX i mitjans del segle XX quan hi ha un canvi històric important, ja que és el període on es passa d'un model de societat que no considera els infants com a grup clarament definit a una societat interessada a definir aquest grup. Aquest fet provoca una major diferenciació dels infants com a grup social. Apareixen les primeres lleis de protecció del menor (com a control social) i les lleis d'obligatorietat escolar (com a socialització). Les diferents institucions educatives allunyen els infants del món adult. Els infants són retirats del món laboral com a mesura protectora. Comença a haver-hi un cert interès pel desenvolupament òptim dels infants i un creixent interès pel futur i el progrés de les societats, d'aquí que l'escolarització sigui obligatòria. Aquesta penetrant definició macrosocial té moltes conseqüències per al concepte d'infant:

- La infància s'entén com a etapa de moratòria, que implica ajornament. Els infants s'aïllen de la resta del món i han d'esperar, han d'aprendre i han de preparar-se per a la vida.
- Els infants passen a ser propietat de l'Estat i cada vegada menys propietat privada dels pares. Són «objectes», i no «subjectes», en un procés macrosocial encaminat a una futura societat ideal.

49

En aquest període, la imatge de l'infant com a «encara no» es reforça i, fins i tot, s'amplia: encara no sap, encara no és capaç de..., encara no és responsable, encara no és capaç d'expressar-se per ell mateix. La infància s'entén com una etapa que està en espera.

En aquest període, s'elaboren les primeres normatives que recullen la necessitat de protegir la infància i donar-li una assistència més enllà de la beneficència que oferien les institucions religioses. Van ser els primers marcs normatius de drets socials. S'hi postulaven principis on es planteja «l'infant ha de ser...».

1919/1924 Declaració de Ginebra
Votada pel Consell General de la Unió Internacional

de Socors als Infants, en sessió de febrer de 1923.
Adoptada per la Societat de Nacions el 26 de setembre de 1924. Influència decisiva de l'anglesa Eglantyne Jebb en la seva redacció.

1959 Declaració Universal dels Drets de l'Infant
Adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre 1959. Resolució núm. 1386 (XIV) d'aquesta data. Aquesta està configurada per 10 principis.

El segle *xx* és, doncs, el segle de la infància. Fins al segle *xx*, els infants no apareixen en la legislació. En aquest període es fan les lleis principals. Cada vegada s'incrementa més la seva sobreprotecció i el seu període d'espera per ser reconeguts i tinguts en compte per a alguna cosa.

50 Des dels anys setanta i fins als noranta, es percep un canvi. Des de diferents sectors i nivells es posa en discussió la concepció de l'infant com a objecte i com a «encara no», que diferents mesures polítiques s'havien encarregat de reforçar i perpetuar. Atesa aquesta prolongació de la infantesa, sorgeixen nous termes per identificar períodes evolutius diferenciats, «adolescència primerenca» o «adolescència tardana», però que encara tenen en comú la dependència atorgada pels adults, que continuen categoritzant-los com a «encara no». Comencen a sorgir les primeres crítiques en relació amb aquesta etapa que està a l'espera de «no se sap ben bé què».

Per primera vegada, es fa la demanda de considerar els infants com a subjectes, com a «éssers humans» de ple dret. Es defensa que són portadors de tots els drets de l'ésser humà i tenen la capacitat d'exercir-los amb independència. Cal recordar que la Declaració Universal dels Drets de l'Home, 1948, no esmenta l'edat com a criteri no discriminatori.

A partir de la dècada dels vuitanta, hi ha un cert consens a l'hora de considerar els infants com a portadors dels drets de les persones. Amb tot, continua la polèmica sobre la seva capacitat (legal) per exercir aquests drets amb independència. En aquest període, s'elaborarà la Convenció

sobre els drets de l'infant, que recull 54 articles, i on es fa servir la formulació: «Els infants tenen dret a...», i on s'atenen els drets socials, civils, polítics, econòmics i culturals de les persones menors de 18 anys.

Arribats fins aquí, cal clarificar les diferències entre Declaració i Convenció:

- *Declaració* és un text programàtic, enuncia principis generals i només té una força moral. Conté drets fonamentals encara no incorporats al dret positiu. És un estadi, un primer nivell, el moment dels drets fonamentals com a valors, paradigmes d'un dret futur. Sol ser l'etapa prèvia a l'elaboració d'una Convenció.
- *Convenció* és un text vinculant amb força jurídica obligatòria (compromís) que recull interessos o necessitats jurídicament protegits. Representa el pas a la garantia organitzada. Inclou drets fonamentals ja incorporats al dret positiu, drets que formen part del cos legal d'una comunitat.

La Convenció és l'instrument més fort dels drets dels infants a Europa, perquè per primera vegada apareix un document legal en el qual es reconeix l'infant com a subjecte de drets. Es produeix un salt qualitatiu important, ja que el nen passa de ser «objecte» a «subjecte» de drets. Hi ha tot un moviment per impulsar i desenvolupar principis actius de protecció i promoció dels seus drets en l'àmbit de la Unió. A continuació, assenyalarem alguns dels trets més característics de la Convenció:

- És un instrument comprensiu.
 - Cap dels drets no és inferior o superior respecte als altres.
 - Tots estan relacionats entre si.
- Reconeix la ciutadania de l'infant.
 - De l'article 12 al 16 inclòs es preveuen els drets civils dels infants.
 - La protecció de l'infant passa per la protecció dels seus drets.
- És proactiva.
 - Assenjala el deure dels estats a promoure els drets dels infants.
 - Té una feina jurídicament vinculant: «Més respecte pels infants».

- Presenta disposicions on proposa mecanismes de supervisió (Dels Art. 42 al 45).

— Fa referència a la necessitat de donar a conèixer als infants els seus drets.

Els 54 articles de la Convenció estan interconnectats i són interdependents. Són indivisibles per estar hipervinculats i es considera que no hi ha cap dret més important que un altre. Prova d'aquesta interdependència, es van elaborar quatre principis generals que són drets rectors que travessen i impregnen la resta, com hem indicat anteriorment. Simplement, els tornem a recordar:

- no discriminació (Art. 2),
- interès superior del nen (Art. 3.1)
- supervivència i al desenvolupament personal (Art. 6)
- dret a ser escoltat i a la participació (Art. 12).

52

Una de les crítiques i de les limitacions que hi ha al voltant de la Convenció és que una vegada s'ha recorregut els infants com a subjectes titulars de drets, el que està en dubte és la seva capacitat d'exercir-los. En diferents moments del redactat de la Convenció es puntualitza com la capacitat d'exercici de drets està supeditada a l'edat o, dit d'una manera menys despectiva, conforme a l'evolució de les seves capacitats. Alguns exemples d'aquest fet són: «*Les opinions de l'infant han de ser tingudes en compte segons la seva edat i maduresa* (Art. 12); o «*Els estats membres han de respectar els drets i els deures dels pares i, si convé, dels tutors legals, a dirigir l'infant en l'exercici del seu dret d'acord amb el desenvolupament de les seves facultats* (Art. 14)».

La Convenció sobre els drets dels infants avançant en Protecció, Provisió i Participació sumant Promoció i/o Prevenció

En els organismes internacionals a favor dels drets dels infants, es considera que la Convenció va instaurar tres categories de drets, conegut

com les «3 Pes»: Protecció, Provisió i Participació. Des d'una perspectiva de la qualitat de vida, Casas (1998) va afegir dues categories «Pes» més: Prevenció i Promoció. Segons Urrea, Balsells, Coiduras i Alsinet, (2016, p. 32) es tracta de dos graus de classificació. El primer grau engloba les tres primeres «Pes» segons el tipus de drets a què fa referència (Protecció, Provisió i Participació), i el segon grau engloba les «2 Pes» següents segons el tipus d'actuació que es pot seguir per aconseguir el compliment d'aquests drets (Promoció o Prevenció). A continuació, les descrivim a partir de les aportacions teòriques d'aquests autors:

— Tipus de drets que engloben

- *Provisió*. Trobem tots aquells drets que proveeixen els infants de recursos, capacitats i contribucions necessàries per a la supervivència i desenvolupament físic, mental, espiritual, moral i social dels infants. Per tant, alguns d'aquests drets serien: Supervivència i desenvolupament (Art. 6); Nom i nacionalitat (Art. 7); Identitat (Art. 8); Salut i serveis sanitaris (Art. 24); A l'alimentació, l'habitatge digne, nivell de vida digna (Art. 27); Educació (Art. 28); oci recreatiu i cultura (Art. 31).
- *Protecció*. Trobem tots aquells drets que protegeixen els infants davant situacions que dificulten el seu desenvolupament integral, que van des de la defensa del dret a la vida, a la convivència familiar i a la protecció contra qualsevol forma d'abús, negligència, violència i/o explotació. En aquest nivell també es troben aquells drets davant de situacions extremes com els conflictes armats o com els abusos judicials i penals. Per tant, els drets que s'inclouen serien: trasllats i retencions il·lícits (Art. 11); protecció contra l'abús i el maltractament (Art. 19); protecció dels infants privats de la seva família (Art. 20); adopció (Art. 21); infants refugiats (Art. 22); treball infantil (Art. 32); ús de drogues il·legals (Art. 33); explotació sexual (Art. 34); venda i segrest d'infants (Art. 35); altres formes d'explotació (Art. 36).
- *Participació*. Trobem tots aquells drets que potencien que el nen expressi les seves opinions i prengui part en aquells aspectes que l'afecten i que es tinguin en compte. Són aquells que el defineixen com a ciutadà. Per primera vegada, es reconeixen els drets civils dels nois i les noies. Aquesta implicació s'ha de garantir en tots els entorns en

els quals es relaciona i conviu, des dels més propers i quotidians, fins als més globals (família, escola, entitats del lleure, comunitat, municipi, país, UE...). Per tant, alguns d'aquests drets serien: opinió de nens i nenes (Art.12); llibertat d'expressió (Art. 13); llibertat de pensament, consciència i religió (Art. 14); llibertat d'associació (Art.15); protecció a la intimitat (Art.16); accés a la informació adequada (Art. 17).

— Tipus d'actuació que proposa

- *Prevenició.* És aquell conjunt d'accions que tenen com a finalitat preservar l'infant de qualsevol situació que no garanteixi el seu desenvolupament integral o el seu benestar subjectiu. Són accions que s'articulen per disminuir i/o evitar possibles situacions de vulneració dels drets.
- *Promoció.* És aquell conjunt d'accions que proposen dotar l'infant d'eines perquè sigui ell qui millori les seves condicions de vida. La promoció busca que siguin els mateixos infants els qui tinguin les possibilitats de prendre decisions davant certes situacions de vida. Al voltant de la promoció es proposa que hi hagi una millora social i personal a partir de la implicació activa de l'infant, sent aquest actor del canvi i millora social.

54

Mecanismes de supervisió, mesures de seguiment (Art. 42-45)

Per primera vegada, mitjançant la Convenció es va veure la necessitat de fer seguiment i supervisió de l'aplicació dels principis i drets de la Convenció per part dels països. Per això, es va constituir el Comitè dels Drets de l'Infant com a òrgan internacional format per experts en la matèria que desenvolupen aquesta funció de vetllar pel compliment dels articles de la Convenció.

D'una altra banda, els estats que signen la Convenció han d'elaborar informes periòdics sobre el desplegament de les mesures adoptades en el seu país per complir-la. Aquests informes s'envien al Comitè i es retornen amb consideracions i recomanacions per tal que cada país evolucioni i garanteixi l'aplicació de la Convenció, però sobretot que treballin i avancin

en les condicions i polítiques que garanteixin el desenvolupament i benestar de la infància.

És necessari destacar que aquest Comitè també elabora Protocols Facultatius de la Convenció i Observacions Generals que aprofundeixen i actualitzen alguns dels drets més fonamentals i que són especialment rellevants per a les conjuntures sociohistòriques. Les Observacions generals aborden i concreten amb detall les implicacions i consideracions de drets i principis fonamentals. Alguns exemples serien: el dret del nen a la protecció contra els càstigs corporals i altres formes de càstig cruels o degradants (núm. 8); el dret del nen a ser escoltat (núm. 12); el dret del nen al descans, l'esplai, el joc, les activitats recreatives, la vida cultural i les arts (núm. 17); i l'efectivitat dels drets del nen durant l'adolescència (núm. 20).

Per acabar, la Convenció és vinculant per a totes i tots... incloent-hi els infants

55

No negarem que ens queda molt camí per recórrer en qüestió de la infància i dels seus drets. Però també seria just reconèixer que en 30 anys s'ha avançat. La qüestió és, com ens diuen els infants, «JUNTS ho podem fer», «Junts arribarem més lluny».

La Convenció és vinculant i aquest avanç és un dels que encara s'ha de perseguir i garantir. Cal passar del reconeixement de ser subjecte de drets a ser actor de drets substantius que conformen les meves relacions i formes d'estar.

I estem en un moment on se segueixen sumant altres marcs normatius que se sumen, al seu torn, a la defensa dels drets humans i als drets dels infants. En concret, la Comissió Europea «Invertir en infància: trencar el cicle de desigualtats» (2013), situa tres puntals fonamentals que són: recursos adequats per als infants; accés a serveis de qualitat i, per acabar, la participació social i comunitària (joc, lleure i ser escoltat). I, més recentment, en la 70a Assemblea General durant la Cimera del Desenvolupament Sostenible (setembre, 2015) es va aprovar l'Agenda 2030 dels Objectius de Desenvolupament Sostenible de les Nacions

Unides (ODS), on s'uneixen els esforços per erradicar la pobresa en qualsevol de les seves formes i assolir els Drets Humans. Inclouen a tothom, sigui quina sigui l'edat, en el conjunt d'accions per afrontar els reptes que es proposen a nivell global, per tal de pensar en general i actuar de manera local. A l'Agenda 2030, els Drets de l'Infant es fusionen amb els Drets Humans per atendre els reptes col·lectius per part d'una societat més justa i on les desigualtats es redueixin al màxim.

56 Si parem atenció a altres referents més propers cal tenir present la Llei dels drets i les oportunitats dels infants i els adolescents (Llei 14/2010, del 27 de maig 2010). Aquest marc normatiu té com a horitzó complir amb la Convenció sobre els drets de l'infant i garantir el benestar de la infància promovent en polítiques en matèria d'infància. Cal un gir de 180 graus, i cal conèixer el Pacte per a la infància (2013), un instrument de consens que es proposa avançar en matèria de drets i deures dels infants, així com en el seu benestar a partir de quatre eixos: participació social de la infància, de la inclusió social a la qualitat de vida: igualtat d'oportunitats, atenció a la infància (salut, educació i valors, família) i mitjans de comunicació. I com és diu en el seu interior: «Porta implícita la necessitat d'un compromís de tota la societat de fer passos endavant en favor de la infància per fer que guanyi centralitat i sigui més visible a la nostra societat».

Per això tanquem aquesta radiografia teòrica amb una de les cites més rellevants a les primeres pàgines dins del Pacte on s'explicita el compromís col·lectiu i consensuat per tots els signants:

«El Pacte es proposa superar la invisibilitat de la infància construint un nou ideari i una nova visió adulta on es reconegui el protagonisme en igualtat d'oportunitats que li correspon; fomentar la participació infantil des de la proximitat i en els diferents entorns: família, escola, temps de lleure, activitats extraescolars, teixit associatiu, barri, mitjans de comunicació; crear i desenvolupar òrgans de representació infantil; implicar la societat en el coneixement i l'acompliment dels drets de l'infant, i recollir l'opinió dels infants i la seva participació en el disseny de les polítiques públiques.»
(p. 5)

Ens apressems per avançar fermes i convençuts

Cada un dels 750 contes contenen idees-força que sustenten els marcs representacionals des d'on els nois i les noies interpreten el món i s'hi relacionen. Sense cap mena de dubte cada un d'aquests alberga polsims, i algun que altre gra de sorra, de denúncia, compromís, consciència social, sensibilitat, projecció de somnis, oportunitats, corresponsabilitats col·lectives, respostes... que sumats ens traslladen a relats que aborden situacions on un o més infants pateixen una vulneració de drets. En aquests relats hi ha un desenllaç, on s'exposen els elements que l'envolten i que descriuen les condicions de vida d'aquest infant i/o de la seva família que el porten a viure aquesta situació de vulneració, per arribar a plantejar un tancament del conte, on es reverteix la situació i es garanteix cobrir les necessitats de l'infant i en les quals l'infant aconsegueix un benestar i la felicitat desitjada per tothom.

57

Gràcies a cada un dels relats ens hem aproximat a vivències úniques i singulars que comparteixen aspectes coincidents i d'altres d'exceptionals. Totes altament rellevants per poder mostrar com a ulls dels infants hi ha situacions urgents que necessiten resposta, que no ens han de deixar indiferents i que ens qüestionen com a comunitat.

A continuació, comparteixo algunes de les idees-força que emergeixen en els contes, que han pres força gràcies a les aportacions dels infants, i que proposen ser un pas més des d'on avançar junts cap a un món on els drets dels infants es garanteixin i es potencii un desenvolupament òptim i satisfactori. Algunes d'aquestes idees són clams que els infants pronunciaven, denunciaven i reclamaven abordar davant dels Drets de l'infant.

Idea 1. Tots i totes tenim els mateixos drets

Els infants ho tenen clar, s'ha de garantir que tothom tingui els mateixos drets. Hi ha una gran coincidència en el fet de defensar que sigui quina sigui la procedència, sexe i/o gènere, llengua, religió, posició econòmica, ètnia, cultura o qualsevol condició dins de l'entorn familiar de l'infant, aquest ha de tenir garantits els seus drets. Per cap raó un infant no ha d'estar i/o sentir-se desprotegit i, per davant de tot, ha d'assegurar-se el seu desenvolupament en condicions òptimes on prevalgui el principi d'interès superior del nen. Així, els infants tenen molt interioritzat el principi de la no discriminació i la necessitat imperiosa de garantir la igualtat d'oportunitats entre la infància. STOP a qualsevol forma de discriminació. DEFENSEM la igualtat d'oportunitats.

Tots i totes som iguals.

58

Idea 2. Els infants són subjectes de drets amb capacitat d'implicar-se i transformar el seu entorn

Els infants ens reclamen ser reconeguts, que els deixem de tractar com a massa petits, que els tinguem en compte en les preses de decisions i que els visibilitzem com a persones capaces de prendre part en la comunitat. Hem d'incorporar en la mirada adulta l'infant com a subjecte de drets substantius i com a ciutadà amb capacitats creixents i interessos propis. El dret a ser escoltat i a la participació (Art. 12) reconeix l'infant com a persona que ha de prendre part de les qüestions que l'afecten, és a dir, en tot allò que l'envolta directament i indirectament. Però no és suficient escoltar-los sinó que cal incorporar-los en els espais de construcció d'iniciatives i projectes col·lectius per avançar junts. És significatiu, i preocupant, que aquest dret, i principi fonamental, no hagi tingut una presència més rellevant entre els drets que han centrat els contes. Entre els tipus de drets, hi ha un predomini dels drets vinculats a la protecció i provisió, quedant els drets vinculats a la participació en un pla menys rellevant. És per això que hem de ser més actius a l'hora d'afavorir la construcció de la representació de ciutadà actiu en l'aquí i en l'ara, hem

de potenciar la seva socialització política. La seva disposició per implicar-se es retroalimenta des de la participació en iniciatives properes amb iguals i/o en grups intergeneracionals i en els diferents entorns que configuren el seu ecosistema educatiu. La intel·ligència participativa es desenvolupa en la mesura que s'activa en espais i entorns participatius. És imperiosament urgent que incorporem els nois i les noies com a interlocutors i com a actors en l'abordatge dels drets dels infants i en d'altres qüestions que els envolten. Ells i elles formen part de la fórmula del canvi, si els visibilitzem i incorporem com a subjectes de drets i capacitats en els espais de construcció col·lectiva sumarem més elements a partir del que saben, viuen i comparteixen. Si s'hi sumen, si els hi sumem, com a aliats competents i capaços, segur que a poc a poc anirem assolint petits reptes que ens aproparan a un canvi de representacions del «jo» i del «nosaltres» i de la seva implicació en la vida en comunitat.

Tenim veu. Escolteu-nos! Volem prendre part des de l'acció compromesa!

59

Idea 3. Els drets dels infants no s'han d'ignorar. S'han de promoure entre la ciutadania, professionals, progenitors, infants i adolescents

Els drets de l'infant ens comprometen a tots i a totes. Per fer-ho hem de ser conscients del seu valor i rellevància per al desenvolupament individual i col·lectiu com a persones i com a societat. Els infants ho tenen clar i ho han deixat clar: no podem seguir així, no podem ignorar-los ni a ells ni als seus drets. Necessitem incrementar el grau de coneixement i conscienciació sobre els drets dels infants entre tota la ciutadania sense distinció d'edat, de professió, de formació... Aquesta conscienciació exigeix conèixer els principis i drets de la Convenció per afinar la mirada al nostre voltant i revisar les formes de relacionar-nos amb la infància, així com la representació que en tenim. S'hauria de garantir que tots els professionals que es relacionen amb la infància siguin coneixedors d'aquests drets i actuïn tenint en compte aquest marc referencial. Però sobretot, hauríem de garantir que tots els infants des d'edats molt primerenques coneguin els drets humans i progressivament vagin aprofundint-hi per afavorir que els drets deixin de ser una qüestió de què només ens recordem cada

20 de novembre. Així com la Convenció també ens insta que tots i totes, grans i petits, hem de promoure el coneixement dels drets dels infants. Cal cridar-ho als quatre vents: *«Tots tenim drets! Ho sabeu? Doncs per què no fem alguna cosa!»*

Coneixeu els nostres drets?

Idea 4. Els adults hem de ser proactius davant de qualsevol vulneració de drets, però sobretot davant les situacions de discriminació entre iguals en entorns propers i quotidians

60 Els infants estan vivint situacions de vulneració de drets en entorns molt propers, molt quotidians i així ens ho han descrit. I ens han dit, també, que els resulta difícil i no es troben amb suficients forces per compartir-ho amb algú. Aquest fet comporta que triguin molt a poder explicar-ho i demanar ajuda perquè tenen por, no volen fer patir la gent propera, pensen que no els creuran... Això no pot ser! Hi hem de poder fer alguna cosa! Els adults hem d'aguditzar tots els sentits per estar més atents i receptius per prevenir i identificar aquestes situacions, per adonar-nos dels canvis que es donen en els nois i les noies. Però sobretot hem de promoure relacions amb els infants i dins dels grups d'infants per viure i conèixer en entorns on el bon tracte estigui garantit. En les relacions de proximitat s'ha d'afavorir un clima de proximitat, confiança i corresponsabilitat que possibiliti compartir allò que ens passa i com ens sentim. Els infants han de reconèixer que estem a prop seu, que estem receptius perquè ens expliquin allò que els passa, en definitiva, que ens importen i no «passem d'ells». Estem naturalitzant certes microviolències que es donen en les relacions entre iguals, dins dels grups, que comporten vulneració de drets entre iguals que els i les marquen per tota la vida. Hem de treballar en el marc de l'educació en valors per garantir que en els entorns de relació entre iguals no hi hagi discriminacions per raó de gènere, nacionalitat, ètnica, edat, diferències físiques o de capacitats, necessitats educatives especials. Necessitem més espais d'anàlisi de les relacions que es donen en els grups, més estratègies per acompanyar els infants des del respecte i reconeixement mutu, espais de formació

especialitzada, i hem de poder seure amb els diferents implicats per abordar conjuntament la situació. Hem d'alçar-nos contra qualsevol manera de discriminació! Hem de ser més proactius davant les microviolències dins les relacions! Busquem aliances amb els infants!

No mireu cap a un altre costat!

Idea 5. Garantir els drets permet créixer en un entorn de benestar emocional

Els infants han deixat constància de l'estat de preocupació, patiment i dolor que viuen quan es troben en situacions on els seus drets no estan garantits o perceben que estan desprotegits davant qualsevol forma de violència. El benestar emocional dels infants exigeix sentir i percebre que conviuen en un entorn segur que garanteix les seves necessitats bàsiques i que s'ocupen i preocupen per com se senten. Els infants són molt observadors i grans analistes del seu entorn. Per això són molt conscients de les situacions de vulneració de drets que normalment l'adult no comparteix amb ell o que, simplement, aquest adult no és conscient del patiment de l'infant. La confiança i la seguretat són necessàries per créixer i tenir una sensació de benestar satisfactòria i/o plena, que anomenem felicitat. El fet de tenir referents que estan a prop, que l'acompanyen i vetllen pel seu desenvolupament i creixement possibilita confiar que aquesta situació revertirà. Com a societat, professionals socioeducatius, administracions i governs hem de sumar esforços, posar-hi recursos, conscienciar-nos i conscienciar que els drets dels infants són uns fonaments que hem de garantir i promoure per al benestar subjectiu dels infants. Hem de creure i activar la fórmula per defensar la Convenció sobre els drets de l'infant, desplegar els seus articles en els entorns propers i combatre les situacions de vulneració d'aquests mitjançant la fórmula més protecció, més provisió i més participació que, sumant a accions que fomentin la prevenció i promoció, donaran resultats més satisfactoris. Només garantint aquestes «5 Pes» estarem oferint els recursos i les condicions per complir amb el nostre compromís amb la infància i amb la societat en general.

Volem ser feliços!

Idea 6. La implicació col·lectiva com a resposta davant la vulneració de drets, més enllà de l'assistencialisme i la caritat

Els infants tenen disposició i sensibilitat per actuar davant de les situacions on els drets no es garanteixen, ja sigui en un entorn proper com pot ser escola, o en un entorn llunyà. Les possibles respostes que suggerien els infants implicaven en alguns casos cobrir les necessitats oferint una ajuda més individualista de tu a tu que implicava, en alguns casos, aportacions econòmiques o treure a la gent del seu país. Aquestes tenen un caràcter més assistencialista que aborda puntualment la situació com si poséssim un pedaç, i no arriben a l'arrel de la situació. Els infants també oferien respostes més implicatives, no només incloure's com a agents del canvi i transformació, sinó buscant la sensibilització i la implicació comunitària per a la defensa dels drets de l'infant i dels drets humans, en general.

Els nois i les noies com a agents de canvi estan en disposició de cercar com revertir les situacions de vulneració a partir de fer un procés implicatiu on el qüestionament permanent i l'avaluació continuada els permet identificar la situació, analitzar-la i inspirar-se fins al moment màgic de «Tinc una idea!». A partir d'aquí junts donen forma a la idea definint quina acció desenvolupen i com s'organitzen per assolir el repte que tenen com a horitzó. Els contes mostren grups de nens que fan pinya, uneixen la seva creativitat i força col·lectiva per avançar. Els infants són activistes de la defensa de drets en entorns de proximitat amb una mirada justa i global. S'han d'incrementar les oportunitats d'acció per amplificar els seus potencials a la vegada que contribueixen a la transformació de la realitat propera per petit que sigui l'avanç. Estan disposats a actuar contra les injustícies! Ells i elles ho tenen molt clar i ho han dit molt clar.

Entre tots i totes ho farem possible!

Idea 7. Escola i família, entorns per cristal·litzar el canvi

L'escola i la família són dos entorns centrals en la trajectòria de la infància. Així ho reconeixen els infants, des del moment en què hi situen els seus relats. S'ha de reconèixer que són dos entorns essencials per a les

transformacions socials, perquè en ells s'hi afavoreix que els infants construeixin els seus marcs representacionals des d'on interpretar el món i la forma en què volen ser-hi i estar-hi. Precisament per això, escola i família han d'afavorir la construcció de marcs des d'on comprendre i donar valor als drets de l'infant. I ho han de poder fer com més aviat millor, perquè de forma natural i quotidiana els drets dels infants passin a formar part de les nostres relacions i de les nostres vides. I ho han de fer, ho faran, per quedar-se i instal·lar-se. D'aquesta manera els drets no seran un element ornamental buit de l'essència dels seus principis ni el que és socialment desitjable buit de coherència existencial. La pregunta central és: «Però, com ho fem? Per on comencem?». És una pregunta que no té una única resposta, ni una resposta millor que una altra... La qüestió és començar a caminar introduint petits gestos que possibilitin aturar-nos i mirar-nos als ulls per preguntar-nos com estem, per parlar-ne, analitzar i identificar què passa, expressar sentiments i emocions... És necessari que en espais quotidians, de forma natural, s'estableixin petits i grans espais de deliberació i reflexió, dins l'escola i amb la família, que ens permetin interpretar des de diferents perspectives i mirades el que ens envolta, per elaborar un pensament crític i compartir-ho amb qui tenim a prop, per enfortir les relacions de confiança i seguretat, per cercar respostes i formular noves preguntes, traçar accions i iniciatives que aportin nous elements als espais de relació... Així els nois i les noies hi guanyaran encara més confiança, se sentiran escoltats, i els adults tindrem un coneixement molt ajustat de què senten i viuen per tal d'acompanyar des de la proximitat i anar introduint elements que possibilitin donar el tomb a la defensa dels drets de l'infant. Estem tossudament convençuts que les possibles respostes passen per la proximitat de la curta distància, la confiança, la mirada atenta, el reconeixement, l'escolta activa, les anàlisis col·lectives, el fet d'alçar la veu davant situacions silenciades... Així, des de petits gestos que teixeixen proximitats i complicitats, s'aniran cristal·litzant formules per al canvi.

Fem nostres els drets dels infants! Retallem la distàncies per visibilitzar i actuar proactivament!

Referències bibliogràfiques

CASAS, F. (1998). *Infancia: perspectivas psicosociales*. Barcelona: Paidós Ibérica.

COTS, J. (1999). «Los derechos humanos del niño». A. A. Marzal, *Derechos humanos del niño, de los trabajadores, de las minorías y complejidad del sujeto*. Barcelona: Bosch.

GAITÁN, L. (2018). «Los derechos humanos de los niños: ciudadanía más allá de las "3Ps"». *Sociedad e Infancias*, 2, 17-37.

Doi: <http://dx.doi.org/10.5209/SOCI.59491>

GAITÁN, L. (2018). Representaciones sociales de infancia y ciudadanía.

A: A. LLENA I A. NOVELLA (Eds.). *Impulsar la participación infantil*.

Los consejos de infancia y adolescencia. Barcelona: Graó (p. 33-50).

JANS, M. (2004). «Children as Citizens: Towards a Contemporary Notion of Child Participation». *Childhood*. Disponible a: <<http://doi.org/10.1177/0907568204040182>>.

64 LANSDOWN, G. (2011). «Every child's right to be heard». *A resource guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment* Núm. 12. Londres: Save the Children UK.

LÁZARO, A. (2014). «La participació política de la infància a Catalunya: el Consell Nacional dels Infants i els Adolescents». *Butlletí d'Inf@ncia*, 77.

LIEBEL, M. (2015). «Sobre el interés superior de los niños y la evolución de las facultades». *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*, 49, p. 43-61.

LIEBEL, M. (2018). «Más allá del paternalismo. Hacia una protección participativa y participación protagónica de las infancias». A: A. Llena i A. Novella (Eds.). *Impulsar la participación infantil. Los consejos de infancia y adolescencia*. Barcelona: Graó (p. 51-83).

LUNDY, L. (2007). «Voice is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child». *British Educational Research Journal*, 33(6), 927-942. Disponible a: <<http://doi.org/10.1080/01411920701657033>>.

PICORNELL-LUCAS, A. (2019). «La realidad de los derechos de los niños y de las niñas en un mundo en transformación. A 30 años de la Convención». *Rev. Direito Práx., Rio de Janeiro*, 10 (2), 1176-1191.

RAVETLLAT, I. (2017). «El defensor de los derechos de la niñez en Chile: Hacia un verdadero garante de su interés superior». *Estudios Constitucionales*, año 15, v. 1, p. 255-306.

RAVETLLAT, I i PINOCHET, R. (2015). «El interés superior del niño en el marco de la convención internacional». *Revista Chilena de Derecho*, vol. 42 Núm. 3, p. 903 - 934

URREA, A.; BALSELLS, M. À.; COIDURAS, J.; ALSINET, C. (2016). «Los derechos de la infancia y la ciudadanía global en las facultades de educación: Propuesta formativa para las titulaciones en educación». Madrid: UNICEF Comité Español.

VERHELLEN, E. (1994). «Evolución y desarrollo histórico del papel de los niños y las niñas en la vida familiar: participación y negociación». Actas recogidas en la revista *Infancia y Sociedad*, p. 31-32, p. 50-71.

VERHELLEN, E. (2002). *La Convención sobre los derechos del niño. Trasfondo, motivos, estrategias, temas principales*. Amberes/Apeldoorn. Garant. (Versió castellana coordinada per Ferran Casas i Marta Sadurní).

65

Materials consultables a la xarxa

La Convenció sobre els drets de l'infant Adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides el 20 de novembre de 1989:

<https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematicos/07infanciaiadolescencia/observatori_drets_infancia/destacats_columna_dreta/Convencio_drets_infancia.pdf>

Coneixes els teus drets?: <<https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/comunicacion/unicef-educa-CONVENCIO-SOBRE-ELS-DRETS-DE-L-INFANT-versio-resumida-cat.pdf>>

Premi Pilarin Bayés

- 2012 Valors per superar la crisi
- 2013 Valors de l'esport:
saber guanyar, saber perdre
- 2014 Conviure amb la malaltia
- 2015 Valors que aporten els avis
i les àvies
- 2016 Les solidaritats amb ulls d'infant
- 2017 Aprendre a viure jugant
- 2018 Idees per canviar el món

Trobareu tots els estudis
a www.premipilarinbayes.org

Endinsem-nos en els drets dels infants, avancem junts

Polsims de denúncia, consciència social, sensibilitat, projecció de somnis, oportunitats, corresponsabilitats, respostes col·lectives, etc. Ana Maria Novella recull el clam expressat pels 6.500 infants en els contes presentats al **Premi Pilarín Bayés 2019** i ofereix a mestres i famílies idees per seguir avançant plegats en la defensa i promoció dels drets dels infants.

Editorial
Mediterrània

Solidaritat
Sant Joan de Déu

ISBN: 978-84-9979-658-1

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Departament
d'Ensenyament

ARAMARK

prempilarinbayes.org